

Memòria mapa de patrimoni cultural

Cubelles

Tríade Serveis Culturals

Novembre 2020

**Diputació
Barcelona**

**MEMÒRIA DEL MAPA DE PATRIMONI CULTURAL I NATURAL
DE CUBELLES
(EL GARRAF)**

ÍNDEX

1. METODOLOGIA I CRITERIS DE REALITZACIÓ DEL MAPA DE PATRIMONI CULTURAL.....	3
2. DIAGNÒSTIC	6
2.1 Marc geogràfic i medi físic	6
2.1.1 Paisatge.....	6
2.1.2 Clima	8
2.1.3 Geomorfologia	9
2.1.4 Vegetació.....	9
2.1.4 Hidrologia	11
2.2 Geografia Humana. Estructura urbana. Economia i poblament	11
2.3 Síntesi històrica.....	14
2.4 Toponímia de Cubelles.....	21
2.5 Descripció de l'estat legal de protecció del patrimoni cultural de Cubelles.....	22
2.6 Els equipaments patrimonials.....	23
2.7 Anàlisi global. Valoració del patrimoni cultural i natural de Cubelles	24
2.7.1 Patrimoni Immoble	24
2.7.2 Patrimoni Moble	28
2.7.3 Patrimoni Documental.....	30
2.7.4 Patrimoni Immaterial	31
2.7.5 Patrimoni Natural	32
2.7.6 Resum gràfic.....	33
2.7.7 Llistat d'elements no fitxats	39
3. BIBLIOGRAFIA.....	41

1. Metodologia i criteris de realització del Mapa de Patrimoni Cultural

El present mapa del patrimoni cultural del municipi de Cubelles (Garraf) ha estat possible gràcies a la iniciativa promoguda des de l'Ajuntament de Cubelles, amb el suport de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona (OPC), a partir de la petició efectuada pel municipi a la Diputació de Barcelona, amb l'objectiu de conèixer la riquesa cultural i natural del municipi i la seva valoració, permetent així l'establiment de mesures per a la seva protecció i conservació, així com la planificació de la seva rendibilització social.

Des de l'Oficina del Patrimoni Cultural es va comptar amb l'empresa TRÍADE Serveis Culturals, què ha dut a terme la realització de l'estudi.

Dates de realització i metodologia

L'elaboració del mapa de patrimoni s'ha realitzat en diverses etapes. La metodologia del treball ha estat la següent:

El dia 13 de desembre de 2018 es va dur a terme la primera entrevista entre els representants de l'ajuntament de Cubelles, el tècnic de l'Oficina de Patrimoni de la Diputació de Barcelona i els membres de l'empresa TRÍADE, SCP. Entre els mesos de desembre i febrer de 2019 es va fer un intens buidat bibliogràfic (vegeu *Bibliografia*) i cartogràfic; en aquest aspecte cal dir que s'ha treballat a partir de l'ortofotomapa i el mapa topogràfic publicat a la pàgina web de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, en totes les escales disponibles. Al Mapa de Patrimoni Cultural s'inclouen tots els béns incoats o declarats d'Interès Nacional i d'Interès Local (BCIN, BCIL), els espais naturals protegits, tots els jaciments arqueològics i paleontològics inclosos per la Generalitat a l'Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya, i els elements i edificis inclosos en l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya, per aquest motiu, i com a punt de partida, es van consultar els inventaris dels béns patrimonials de la Generalitat de Catalunya: l'*Inventari de Patrimoni Arquitectònic* del Servei del Patrimoni Arquitectònic (1986) (IPA), així com la *Carta Arqueològica de Catalunya*, del Servei del Patrimoni Arqueològic (1991) (CA). Així mateix, també es va consultar l'*Inventari d'Immables d'Interès Arquitectònic de Propietat Municipal* del Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Diputació de Barcelona (SPAL).

El Mapa de Patrimoni Cultural és un recull sistemàtic de totes les categories d'elements i béns patrimonials, ja siguin materials o immaterials, mobles o immobles, documentals, arqueològics, naturals, de cronologia recent o remota. Les dades resultants d'aquest treball d'inventari es recullen en una base de dades, que no és en

cap cas un catàleg d'elements a protegir, ans al contrari: el mapa de patrimoni és una eina de coneixement global del patrimoni que es troba en el terme municipal, per tal de facilitar la seva difusió, accés públic i presa de decisions futures en termes de conservació, divulgació, protecció i planificació estratègica.

La recollida de dades de camp s'ha portat a terme entre febrer i juny de 2019; a mesura que es realitzava aquesta tasca, s'anava redactant la base de dades, tasca que es va completar cap al mes de juliol de 2019.

Després d'un parèntesi de revisió per part de l'Ajuntament de Cubelles i la Comissió de Patrimoni municipal, es va determinar incloure alguns béns més privats. La pandèmica viscuda en relació al Covid-19 no va permetre resoldre definitivament la feina fins el mes de juliol de 2020, quan s'han afegit a la base de dades i a la present memòria.

Nucli històric de Cubelles, amb el campanar de l'església parroquial al fons.

El Mapa de Patrimoni Cultural ha de ser doncs, una eina que permeti obrir múltiples línies de treball. En qualsevol cas, el mapa de patrimoni és una eina que pot ser actualitzada i augmentada, en la mesura que l'estat del coneixement del patrimoni permeti incorporar nous elements detectats en un futur.

L'objectiu principal d'aquest treball ha estat la identificació i la documentació exhaustiva de les dades sobre el patrimoni cultural i natural del municipi i la seva

valoració, permetent així l'establiment de mesures per a la seva protecció i conservació, així com la planificació de la rendibilitat social dels elements patrimonials del municipi de Cubelles per tal de crear el mapa de patrimoni. Els criteris bàsics per aconseguir aquest objectiu són els derivats del plec de prescripcions tècniques per a la realització de mapes de patrimoni cultural desenvolupat per l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona.

Agraïments

L'equip responsable d'aquest estudi agraeix a l'Ajuntament la bona disposició davant de la iniciativa que suposa una feina com la que presentem a continuació. Volem agrair la col·laboració activa dels tècnics: Paula Burillo, de Serveis Tècnics; de la Núria Jané, de l'arxiu municipal de Cubelles; i del José Manuel García; que ens han aportat molta informació i ens han facilitat els contactes necessaris per accedir a determinats elements patrimonials.

Volem agrair a tots els veïns i veïnes de Cubelles que ens han orientat durant les feines de camp i ens han obert casa seva per mostrar-nos elements patrimonials de valor cultural.

Les aportacions, observacions, suggeriments i correccions al llarg de tot el procés d'elaboració del Mapa de Patrimoni per part de tothom que ha volgut participar han estat positives i enriquidores pel treball.

2. Diagnòstic

2.1. Marc geogràfic i medi físic

El municipi de Cubelles està situat a la comarca del Garraf (província de Barcelona). Bona part del municipi està a la plana litoral, mentre que l'interior ja es troba en contacte amb la serra de Garraf. Cubelles limita amb els municipis de Vilanova i la Geltrú, Cunit i Castellet i la Gornal.

Té una superfície de 13,36 km² i una alçada mitjana del casc urbà de 14 metres sobre el nivell del mar. La major part del municipi té un desenvolupament més aviat planer, en suau pendent des de la platja fins el casc urbà, però l'interior es veu solcat per petites rieres i pel curs terminal del riu Foix, així com valls i turons, que poden assolir una altura de fins els 277m a la Talaia. En aquest punt a més, el terme limita amb Vilanova i la Geltrú i Castellet i la Gornal. Per la seva banda, el casc urbà es troba limitat a nord-est i sud pel Torrent de Santa Maria i per l'esmentat riu Foix.

Vista del terme de Cubelles des de la Fita dels Tres Termes, al peu de la Talaia

2.1.1 Paisatge

El municipi de Cubelles està dividit en dues zones prou diferenciades segons el Catàleg del Paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona, la "Plana del Garraf" pel tram situat a la plana litoral i "Garraf" per aquelles zones de l'interior del municipi. La primera unitat mostra un paisatge típic de plana costanera amb suau pendent vers el mar, ocupat de manera majoritària per habitatges, tret d'alguns espais reservats. La segona unitat paisatgística es caracteritza per un relleu poc abrupte i de naturalesa

calcària, modelat pels nombrosos “fondos” i rieres, i per la vegetació arbustiva associada, amb un aspecte general àrid.

A una escala més local, el municipi de Cubelles té un paisatge heterogeni, caracteritzat per un relleu suau a la vessant marítima i més muntanyós amb vegetació de pinedes, prats mediterranis i camps de conreu al tram interior. El creixement de les zones urbanitzades i l'abandonament progressiu de les construccions agràries (terrasses, parets de pedra seca, cabanes, etc.) són alguns dels principals elements transformadors del paisatge rural. De manera paral·lela, el creixement d'aquestes zones urbanitzades de baixa densitat ha configurat un nou paisatge en algunes zones, amb l'alternança d'elements urbans, vegetació natural, camps de conreu i els diferents tipus de xarxes viàries. Per tant, a Cubelles s'hi poden diferenciar diverses subunitats paisatgístiques:

Urbanitzacions de baixa densitat: es correspon amb les urbanitzacions de la vila, situades sobretot al tram interior: Mas Trader, Corral d'en Cona, Corral d'en Tort i les Estoreres. Aquesta subunitat es caracteritza per la mescla d'elements urbans (habitatges, eixos vials, línies elèctriques, equipaments, etc.) i de vegetació natural amb un cert desordre. Els elements urbans són força heterogenis pel que fa a les seves característiques bàsiques, tipologia urbanística i qualitat, el que reforça encara més aquesta impressió de desordre. La vegetació natural es compon bàsicament de bosquines de pins i vegetació ruderal, formant taques més o menys petites entre els elements urbans.

Vegetació natural, camps de conreu i les quadres de l'interior del municipi: aquesta subunitat representa un percentatge limitat del terme municipal de Cubelles. Es compon d'una matriu de vegetació natural típicament mediterrània (principalment bosquines de pins i matollars mediterranis en diferents estats de desenvolupament) amb una coloració i textura bastant similars. En aquesta matriu s'hi localitzen en alguns punts elements diferenciats, com cultius – principalment de vinya– i conjunts d'edificacions rurals, que aporten diversitat i qualitat al paisatge. Aquestes, entre les que destaquen les quadres de Gallifa (fitxa 25) i de Rocacrespa (fitxa 17), estan ben integrades en l'espai que les rodeja, tant natural com agrari. Algunes infraestructures, com carreteres i línies elèctriques, també creuen la matriu territorial, trencant en certa manera la impressió de “paisatge natural” de l'entorn.

Espais naturals litorals i els espais urbanitzats: tot i que aquesta subunitat representa un percentatge marginal de Cubelles, representa un espai de gran interès paisatgístic. Es tracta de la desembocadura del riu Foix (fitxa 34), on s'hi troba una vegetació típica de litorals sorrencs i dunars mediterranis, on a més s'hi poden observar nombroses aus que hi nien o estan de pas. Existeix un pla de gestió d'aquest espai, redactat per l'ajuntament de Cubelles (<http://www.cubelles.cat/files/doc10709/memoria-del-pla-de-gestio-del-riu-foix.pdf>)

2.1.2 Clima

La climatologia local és mediterrània de tipus Litoral sud, de tendència càlida, amb hiverns i estius una mica més extrems a les parts interiors del municipi, que estan més menys arrecerades i allunyades de les brises marines. Les precipitacions són moderades, per bé que la sequera superficial té molt més a veure amb el caràcter càrstic o fissurat del terreny i l'escàs desenvolupament del sòl que no pas amb el règim de precipitacions. Així, l'escassa disponibilitat d'aigua per a la vegetació i els conreus dona una aparença poc forestal a la unitat, especialment on hi ha més afloraments rocallosos.

Pel que fa a les dades acumulades dels darrers anys, la temperatura mitjana anual de Cubelles és de 16,6°C i la precipitació mitja és de 576mm anuals. A l'agost, s'arriba a assolir una temperatura de 24,2°C de promig, mentre que al gener, el mes més fred, seria de 9,7°C. L'octubre seria el mes amb una major pluviositat, entorn els 85mm, mentre que el juliol seria el més sec, amb unes precipitacions de prop de 21mm. Les

dades de l'any 2017, preses de l'estació meteorològica automàtica de Cunit, són les que es poden veure a la següent taula:

	Gen	Feb	Mar	Abr	Mai	Jun	Jul	Ago	Set	Oct	Nov	Des
T° max	13,7	16,2	18,1	18,9	23,1	28,2	29,3	29,8	26,3	24,1	18,2	15,1
T° min	3,4	6,3	7	8,4	12,6	18,1	20	20,7	16,1	14,7	6,6	3,4

Taula X: dades de temperatura de 2017 de l'estació automàtica de Cunit

2.1.3 Geomorfologia

El terme té unes condicions geomorfològiques heterogènies, amb ambients litorals dunars i, a l'interior, un ambient típic del baix Garraf, amb alçades d'entre els 136m de la Cogullada, els 169m de el Quinto i sobretot els 269m de la Talaia.

Com s'ha dit, la part interior de Cubelles dins el Garraf, un massís sedimentari de naturalesa eminentment calcària i dolomítica (de les fàcies Valenginià-Barremià) de cronologia cretàica inferior, com la major part dels relleus de la serralada Litoral al sud del delta del Llobregat. El caràcter massiu de la roca, el color blanc-grisós i les formes d'erosió característiques del carst (rasclers, dolines, poljés, etc.) es donen de manera evident.

Cims i careners de contorn polit o arrodonit per la particular forma d'erosió per dissolució de la roca es poden observar molt bé al tram de la serra de Garraf. Les planes, de forma típicament circular o arrodonida, fruit també dels fenòmens de dissolució i enfonsament del terreny, poden tenir un caràcter puntual, fins algunes desenes de metres de diàmetre (dolines) o bé ésser molt més extenses (poljés).

L'altre unitat geomorfològica de Cubelles és la plataforma litoral. Segons el mapa geològic interactiu de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, és de desenvolupament al·luvial i deltaic amb graves, sorres i lutites format durant l'Holocè superior, és a dir, dels darrers 3000 anys.

2.1.4 Vegetació

La cobertura vegetal de Cubelles segueix, com en d'altres paràmetres ja esmentats, diferents dinàmiques segons el tram del terme on ens trobem (Álvarez de la Campa, 2004). Alguns dels indrets de la vila on es poden formacions més interessants són la desembocadura del Foix, la platja de Cubelles (tram de la Mota de Sant Pere i les antigues salines), el tram del Foix entre Mas Trader i el poble, la capçalera del fondo del Trader, les rodalies de Mas d'en Pedro, la vall del Foix a la Picarola, Can Cucurella i Rocacrespa o la muntanya del Salze entre d'altres.

Per una banda, el tram interior que es pot identificar amb el Garraf, compta amb una vegetació dominada per les formacions de màquia d'olivera i margalló, que es combina amb el pi blanc i de manera molt puntual, amb algunes alzines carrasques i inclús savines en els trams més abruptes. En els indrets més interiors i obacs (fondos de Can Trader per exemple), també s'hi poden trobar els taxons típics de l'alzinar litoral, entre els que podem identificar alzines, pins, carrasques amb un estrat arbustiu format per aladerns, marfulls, ullastres, arboços i en els llocs més humits, també el boix. En aquells indrets a tocar dels cursos d'aigua (sobretot entre Rocacrespa i Can Cucurella), hi podem trobar incipients boscos de ribera, amb oms, lledoners, figueres o freixes, combinats amb esbarzers, aritjols i ridortes entre d'altres.

Per altra banda, als trams litorals, hi trobem vegetacions típiques d'aquests ambients. Malauradament, la urbanització d'aquests espais provoca que ens trobem només amb trams parcialment conservats. Entre aquestes formacions en trobem de saladar, de duna i dels marges de la desembocadura del Foix. Hi podem trobar el tamarigar amb diferents tipus de tamarius; la vegetació de terrenys salabrosos i sorrencs, com la gespa i la jonquera halòfila; la formació de salicornar amb cirialeres, salsones i joncs; la vegetació de duna i rereduna amb el lliri de mar, el panical marí, el melgó marí, l'ungla de gat o la lleteresa entre d'altres.

Vegetació de ribera en el curs del Foix

A banda de les formacions naturals, a Cubelles hi existeix un cert pes dels espais agraris, però únicament a les parts interiors del municipi, com ara a redós de Rocacrespa i Can Cucurella, al voltant del Molí de la Palma, de la Quadra de Gallifa, etc. Segons el Departament d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya, sobre dades de 2017, hi ha unes 40ha dedicades al cultiu de cereal (ordi, blat, civada) i en menor mesura a les lleguminoses.

(http://agricultura.gencat.cat/web/.content/de_departament/de02_estadistiques_observatoris/02_estructura_i_produccio/02_estadistiques_agricoles/01_llencols_definitius/fitxers_estatics/produccions_municipals/Conreus_per_municipi_2017.pdf), així com unes 60ha de cultiu de vinya i 10ha d'olivera.

2.1.5 Hidrologia

Els principals cursos d'aigua de Cubelles són el riu Foix, el torrent de Santa Maria i el torrent del Mas d'en Pedro. Al major d'aquests cursos, el Foix, hi desemboquen els torrents de les Tortes, del Trader i del Cementiri. A tots ells baixa aigua només de manera esporàdica i normalment de manera torrencial. L'únic curs més controlat és el del propi riu Foix, que està envasat al Pantà de Foix a Castellet i la Gornal.

2.2. Geografia humana. Estructura urbana. Economia i poblament

Segons les dades de l'INE del Padró municipal d'habitants de Cubelles de l'any 2018 (<http://www.idescat.cat/pub/?id=pmh&n=864&geo=mun:080749>), la població d'aquesta vila ascendeix a 14.992 habitants, amb 7554 homes i 7438 dones. La població ha tingut un gran creixement en els darrers anys, ja que l'any 1981 Cubelles tenia 2203 habitants i l'any 2000, 6497. Si fem un repàs a la demografia històrica (Virella, 1991), els primers censos documentats on apareix Cubelles (junt amb Vilanova) corresponen a l'any 1358 i junt amb els de 1365-1370 i el de 1379-1380 indiquen uns 200-250 focs, que correspondrien *grosso modo* amb unes 1000 persones. La Guerra Civil amb Joan II i les successives pestes van provocar que la població minvés de manera molt important durant la primera meitat del segle XVI, assolint Cubelles i les seves quadres només entre 20 i 40 focs. A principis del segle XVIII (1701), tot i nombroses sequeres, pestes i altres calamitats, la població augmentaria a 151 cases. Pocs anys després ja es fa el recompte per persones i no per focs/cases, i l'any 1719 es recompten 438 habitants. En el cens del comte Floridablanca de 1787, durant el regnat de Carles III, la població ja pujaria a 692 habitants. Per la seva banda, els empadronaments realitzats durant el segle XIX oscil·len entre els 642 habitants de 1820 i els 895 del 1900. Durant

el segle XX, tot i certes davallades (entre 1920 i 1950), la població es manté constant amb 878 habitants l'any 1960. A partir d'aquest moment, s'aproven alguns plans parcials d'urbanització de certs espais de la vila (com l'espai entre el carrer Narcís Bardagí i la riera). Aquest fet, farà augmentar la població fins els 2200 l'any 1981. A partir d'aquest moment i sobretot a partir de l'inici del segle XXI, la població augmenta de manera quasi aritmètica a partir, sobretot, de les importants urbanitzacions que es fan per tot el terme municipal.

L'estructura poblacional de Cubelles es pot dividir en tres grups d'entitats demogràfiques. En primer lloc el casc històric de Cubelles i les seves extensions del segle XX. A part de les edificacions i urbanisme desordenat a redós del castell i de l'església de Santa Maria, hi ha un urbanisme cap el nord i nord-est, que es va iniciar cap els anys 60 del segle XX cap el barri de la Creu i el Mont Calvari. Cap el mar, la urbanització del barri Bardají i del Sector Marítim també forma un nucli compacte amb el centre de la vila separats per la línia de tren. En aquests espais d'ampliació de la segona meitat del segle XX hi abunden les cases d'apartaments, els xalets unifamiliars i, en general, l'urbanisme de baixa densitat.

En segon lloc hi ha un urbanisme de caire massiu en el marc de les urbanitzacions de baixa densitat a les antigues finques pertanyents a grans casalots d'origen possiblement baixmedieval o modern com Mas Trader, Corral d'en Cona o el Corral d'en Tort, que es troben separades del nucli de Cubelles per l'autopista C32. Al sud-oest del terme (a la riba dreta del Foix) hi trobem estructures poblacions similars, als nuclis urbanitzats de la Gavina, La Solana i els conjunts litorals de la platja de Sant Pere i les Salines.

Per últim i també els espais de menor pes demogràfic però importants com a vertebradors de la història demogràfica de la vila, hi ha les antigues quadres disperses pel centre i l'interior del terme municipal, d'origen medieval algunes. Entre aquestes cal destacar la Quadra de Rocacrespa, la Quadra de Gallifa i d'altres espais més o menys similars, com el Molí de la Palma.

Pel que fa al transport urbà, existeixen línies d'autobús adaptat que assoleixen bona part del municipi, des del final de la urbanització de Mas Trader fins el polígon de les Salines. Únicament quedarien fora d'aquesta cobertura les urbanitzacions de la Gavina, La Solana i, al nord, Ricreu i Les Estoreres. En aquest cas es fa necessària la mobilitat amb cotxe.

En aquest sentit, Cubelles té una gran comunicació amb el seu entorn proper i amb les grans ciutats més properes. Per una banda, el casc històric es troba a redós del Camí Ral, actualment la carretera C31, que comunica en pocs minuts la vila amb Cunit i amb Vilanova i la Geltrú. Una mica més al nord, tot separant els barris de la Creu i el Mont Calvari de les urbanitzacions de Mas Trader i de Corral d'en Cona, hi ha l'autopista C32, que comunica la població amb Tarragona i Barcelona en menys d'una hora. Amb una menor utilització hi ha la carretera BV-2115, que vertebrava el territori en sentit nord-sud i que comunica Cubelles amb Castellet i la Gornal i l'Arboç.

Xarxa de camins

A part de les carreteres principals suara esmentades, Cubelles disposa d'una important xarxa de vies asfaltades que uneixen el centre de la vila amb les diferents urbanitzacions i totes les seves ramificacions internes.

També passar per la vila un gran recorregut (GR92) conegut com a Sender de la Mediterrània, que va des de l'Alt Empordà fins el Montsià.

Per últim, cal destacar els camins tradicionals associats a la transhumància regional, coneguts com a Ramal A2 de la Carrerada de la Cerdanya (fitxa 99), Ramal B1 de la Carrerada del Coll d'Arques o Camí de la Segarra (fitxa 92) i Ramal B2 de la Carrerada del Coll d'Arques o Camí de la Segarra (fitxa 93).

Activitat econòmica

L'economia de Cubelles es basa principalment en el sector serveis, que segons dades de l'IDESCAT de l'any 2016 assoleix una facturació de 152,1 milions d'euros. La construcció factura 15,6 milions, la indústria 11,4 milions i l'agricultura únicament 0,4 milions. Entre les dades del sector serveis, destaquen les 132 places hoteleres i les 1230 places de càmping. Entre la construcció d'edificis, l'any 2018 se n'iniciaren 57.

Per sectors de població, les dades indicaven l'any 2014 que gairebé el 83% de la població s'ocupava en el sector serveis, una mica més del 10% al sector de la construcció, un 6,3 a la indústria i únicament un 0,43 al sector primari (agricultura sobretot). El grup dels autònoms seguiria una dinàmica similar pel que fa a les xifres, tot i que amb un grup poblacional menor (<http://www.iniciativeseconomiques.com/banccdades/userfiles/File/377-390%20Cubelles.pdf>).

A nivell general, una de les indústries emblemàtiques de Cubelles, la Central Tèrmica, es va posar en funcionament l'any 1979. Després d'una progressiva baixada de producció, l'any 2015, l'empresa ENDESA va anunciar el tancament definitiu de la central. La primera de 2019 ha estat demolida la seva insígnia principal, la xemeneia.

2.3. Síntesi històrica

Els orígens remots. La prehistòria i protohistòria i el món antic

Les primeres dades sobre ocupació humana al terme de Cubelles es recreen al paleolític mitjà, fa aproximadament entre 100.000-40.000 anys. Aquestes traces han estat documentades recentment a la cova del Trader (fitxa 19), on s'ha identificat un campament neandertal de baixa intensitat. En aquella època, el medi era molt diferent sota un règim climàtic més fred i sec. En aquell context, la costa estava molt més reculada (uns 10-15km mar endins) i la vegetació era més escassa i adaptada a climes freds.

La següent fase de la que hi ha vestigis a la vila ens porta fins les primeres poblacions que practicaven un mode de vida agro-ramader, ja amb un clima i vegetació molt similars a l'actual. L'exemple el trobem a la cova de la Carretera (fitxa 26), on es va documentar una ocupació del neolític antic postcardial, fa aproximadament 6500 anys. Les dades continuen sent escasses a les darreres fases de la prehistòria. Així, de nou, a la cova del Trader (fitxa 19) i a la cova de la Carretera (fitxa 26) hi ha vestigis d'ocupacions entre el calcolític i l'edat del bronze (fa entre 4500-3200 anys), on sembla que s'hi localitzarien restes humanes. Aquests enterraments indicarien que les poblacions ja es trobaven ben assentades al territori i que necessitaven un nínxol funerari, probablement familiar o del clan, per anar-hi dipositant els seus difunts de forma gradual.

És a partir del I mil·lenni aC quan les dades es fan més abundants i es denota una creixent petja demogràfica al territori de l'actual Cubelles. Un dels exemples més notables és la Mota de Sant Pere (fitxa 18), prop de la desembocadura del Foix. Es tracta d'un poblat ibèric de notables dimensions en el qual, les recents excavacions, han pogut datar una primera fase dins el període ibèric antic (segle V aC) i una altre en l'ibèric ple (segle IV aC). D'una fase terminal d'aquest període també s'hi ha trobat restes als jaciments del Mas d'en Pedro (fitxa 23), al Molí de l'Estaper (fitxa 24) i al Quintal (fitxa 20).

Cova de Mas Trader

Les dades guanyen entitat a partir d'època romana. En aquest moment cal destacar sobre les restes de la vil·la romana que es troben sota el castell de Cubelles (fitxa 21). La datació més antiga d'aquest conjunt es pot fer, segons alguns dels materials, a voltants de l'any 125 aC i sembla que tindria una llarga pervivència, ja que les cisternes van ser amortitzades entre el 200 i el 210 de la nostra era i altres construccions que es podrien datar del 400. Les possibles grans dimensions del conjunt, la presència de mosaics i de pintures murals indicaria que ens trobaríem amb una vil·la d'una certa importància. Un altre conjunt que es data en època romana és el jaciment del Mas d'en Pedro (fitxa 23), on s'hi ha documentat recentment alguns murs molt arrasats, fosses per encaixar-hi grans contenidors i les restes d'un possible dipòsit amb morter hidràulic. A partir del material arqueològic, aquest establiment tindria una primera fase d'ocupació cap a època tardo-republicana (segles II-I aC) i s'allargaria fins una fase augustiniana (principis del segle I dC). Altres indrets on s'hi ha documentat restes romanes, tot i que fora de context (sense una excavació arqueològica) són el Molí de l'Estaper (fitxa 24) i el Quintal (fitxa 20), possibles enclavaments d'explotació agrària d'una importància menor a l'esmentada vil·la.

Entre el món romà baiximperial fins l'alta edat mitjana hi ha un exemple clau a Cubelles. Es tracta de La Solana (fitxa 22). En una excavació de mitjan segle XX s'hi va documentar una necròpolis amb 23 tombes de diferent tipologia. A les darreries del mateix segle, s'hi documentaren a més nombroses sitges, nous enterraments, un forn,

estructures de combustió, dipòsits i alguns murs d'un important enclavament rural. També es dedueix que la vil·la del castell de Cubelles (fitxa 20) s'aniria transformant durant aquests segles.

L'Edat Mitjana

El primer document que cita el terme de Cubelles data de l'any 977, inclòs al Cartulari del monestir de Sant Cugat del Vallès. Ho fa de manera tangencial, en parlar de la venda del castell de Castellet. Un altre document de venda amb explicació de les afrontacions es data de l'any 973, però l'esment a Cubelles podria ser equívoc. L'any 999, el comte Borrell ven el terme a Gombau de Besora. Aquest seria molt més gran que l'actual: des de Calafell fins la Geltrú per la costa i fins el Castellet cap a l'interior. L'any 1041 es fa referència per primer cop al castell de Cubelles (fitxa 1) en el testament de Gombau de Besora. No obstant, és probable que el castell ja existís bastant de temps abans, bastit sobre l'antiga vil·la romana que havia patit nombroses refaccions al llarg dels segles. Es suposa que en aquests moments, existirien nombrosos habitatges situats a l'entorn del castell i, possiblement, també al voltant de la primera església de Santa Maria (fitxa 5). Aquesta ja és documentada de manera segura l'any 1154 en el breu del Papa Anastasi IV i en el testament de Ramon de Guàrdia, del 1205. Poc després, el 1250, el castell i el terme són venuts per Ponç de Cervera al rei Jaume I, que va atorgar el dret de fer mercats els dilluns. En aquella compravenda es detallen alguns indrets habitats dins el terme: la casa de Segur i les quadres de Cunit, Vila-Seca, Enveja, Aderró, Mar-morta, Sant Pere, Gallifa (fitxa 25), El Piulart, Creixell, Soterrània, Vila-rodona, Sa Llacuna i la Vila nova. És curiós que no hi figura la Quadra de Rocacrespa (fitxa 17), que ja apareix esmentada en documents des de l'any 977. També hauria d'existir ja el Castellot (fitxa 104) que, enfrontat a Rocacrespa, serviria de control de pas del congost del Foix cap a Castellet. També hi ha proves, a partir d'alguns documents i de materials arqueològics, de la presència del Priorat de Sant Pere a la zona de la Mota de Sant Pere (fitxa 18), amb una cronologia anterior al 1205 i que hauria durat fins la desamortització de 1835.

Un dels moments que podria indicar la base del municipi de Cubelles és la carta atorgada per Alfons III l'any 1335, on es concedeix el dret als habitants d'escollir quatre regidors i 10 consellers. També cal ressenyar el fet que, davant la importància del camp des de la perspectiva de les ciutats, Cubelles és inclosa com a "carrer de Barcelona" l'any 1418. Aquest fet permetia que una població subjecta a baronia passava a formar part («carrer i cos») d'una població reial i n'adquiria el veïnatge i el dret als seus privilegis.

A nivell d'urbanisme, les dades són pràcticament inexistent, però es dedueix que part de l'entramat actual del casc antic de la vila ja estaria en procés de formació, amb cases al voltant del que avui és el carrer Major (fitxa 16) i potser també al voltant de la plaça de la Font (fitxa 54) i una certa urbanització al voltant del Camí Ral (fitxa 101) i els seus ramals, que ja serien un eix de comunicació entre les diferents poblacions i quadres veïnes.

Castell de Cubelles

Edat Moderna

Un dels fets més destacables d'aquesta època a Cubelles és el procés de separació entre aquest terme i Vilanova (Garcia, 2011). Segons les dades més acceptades, Vilanova es fundaria cap a 1232 i poc després, 1274, Jaume I li va concedir la carta de població i quedaria unit a Cubelles dins el mateix municipi. Un segle després, també s'hi uniria la Geltrú. Per entendre les demandes de separació de Vilanova de Cubelles cal centrar-se en el pes demogràfic. A mitjan segle XIV Vilanova ja tindria més població que Cubelles i això va provocar que el batlle reial s'instal·lés a la primera vila i anés amb poca freqüència a la segona. El 1442 aquesta dinàmica augmentà ja que Cubelles era la que menor presència tindria, en forma d'un jurat i quatre consellers, a la universitat (enfront els dos jurats i tretze consellers de Vilanova, per exemple). Els habitants de Cubelles, davant la seva progressiva davallada de la importància alhora d'escollir els seus dirigents, va començar a escollir directament els seus alcaldes.

Cada cop que això succeïa, els vilanovins impugnaven la votació i se'ls donava la raó i posaven l'alcalde escollit de la seva població. Per tal d'intentar solucionar la tensió, es va implantar el sistema de la insaculació, per la qual es posaven una cinquantena de noms en un sac del qual, un menor d'edat, n'escollia tres per fer de jurats. Aquest sistema tampoc va funcionar per Cubelles, perquè es feia a través del principi de proporcionalitat, i Vilanova tenia un major pes demogràfic. A partir d'aquests conflictes, Cubelles inicia un plet de separació el 5 de maig de 1603, que s'aprovà en reial sentència el 1610 i es va executar l'any següent. No obstant, la dificultat per acordar els termes de la liquidació es va allargar fins l'any 1700 els plets, quan una reial provisió deixa clar quants jurats i consellers pot escollir cada vila, així com un seguit de compensacions econòmiques i en terres a favor de Cubelles. Això provoca, novament, l'encallament de la situació, que s'allargarà fins el 20 de desembre de 1731, quan els apoderats i síndics d'ambdues viles signen l'acord de llicitació redactat per l'oïdor de la Reial Audiència, Francesc de Borràs i Vinyals. Després de resoldre el litigi econòmic, es va iniciar els dels límits territorials. Com en l'altre cas, es va allargar durant molt anys a partir de la desavinença en alguns aspectes, com la propietat d'alguns prats (com el de Mas de l'Escarrer) i les línies de límit estricte (per exemple, en el cas del Torrent de Santa Maria). Això va provocar nombrosos enfrontaments, inclús amb detencions, que va provocar el trencament de la concòrdia entre Vilanova i Cubelles el 1750. La resolució d'un plet el 1764 per part de la Reial Audiència de Barcelona, que va posar el límit de Cubelles a l'alçada del carrer Sant Antoni, va provocar un amotinament per part dels cubellencs, que van tirar a terra la creu de terme. En aquell marc de tensió, Vilanova va canviar el seu de nom, de Vilanova de Cubelles a Vilanova i la Geltrú. Cap a l'any 1850, les relacions s'havien anat normalitzant i l'ajuntament de Vilanova va acceptar les demandes cubellenques i, des de llavors, els límits municipals han restat estables.

Fora del context netament històric, cal destacar que en aquest moment afloren a Cubelles nombrosos masos i molins de gra al llarg del curs del Foix. Entre els primers cal destacar el Mas Baró (fitxa 30), Can Cucurella (fitxa 32), Can Granell (fitxa 33) o el Mas Trader (fitxa 36) entre d'altres. Pel que fa als molins, destacarem el Molí de l'Estaper (fitxa 86), el Molí de Cucurella (fitxa 10), el Molí de Salze (fitxa 11) o el Molí de la Palma (fitxa 8). En aquest període, el teixit urbà al casc antic augmenta en volum, tal com es veu en la progressiva urbanització del carrer Sant Antoni (fitxa 15) i s'estabilitzarà i augmentarà la població en aquells llocs ja establerts durant la baixa edat mitjana, com la plaça de la Font (fitxa 54) i a redós del Camí Ral (fitxa 101), on a més hi afloren alguns negocis associats a aquest eix viari, com l'antic hostal del Castell (fitxa 40) o les botigues del Castell (fitxa 38).

Les Botigues del Castell

Època Contemporània

Després de la resolució del conflicte territorial amb Vilanova, en una cronologia plenament contemporània, la dinàmica de la població cubellenca va seguir la d'altres territoris i viles properes. Tal com s'ha explicat anteriorment, durant l'inici de segle, la vila manté una població relativament estable que oscil·la entre el quasi 900 habitants de l'any 1900 fins els 737 de 1930 i la morfologia del poble havia canviat més aviat poc (Castellano, 1998). L'esclat de la Guerra Civil serà un punt inflexió per la vila, que veurà davallada la seva població de manera discreta (721 habitants el 1940), però que alterarà, com a arreu, la vida diària de la vila no només durant la guerra, sinó també durant els anys següents (Ramos, 2009). L'inici de la guerra va provocar pocs canvis a nivell local, però quan el front es va anar apropant, van començar els problemes d'abastiment d'alguns productes principals que Cubelles no produïa (blat, sucre, etc.). Pocs dies després de l'alçament, a Cubelles es saqueja l'església el dia 22 de juliol per part de milicians i exaltats, que a més cremaren l'altar. També durant els primers mesos de la guerra, es van assassinar a diverses persones i es van anar succeint diversos abusos i amenaces a la població per part d'incontrolats. També es dugueren les confiscacions d'alguns edificis públics i cases particulars per tal d'instal·lar-hi seus de sindicats, partits o magatzems. En aquest marc, el Comitè de

Defensa Local de Cubelles es formà i tenia seu a una casa al carrer del Mig; al Cafè Armengol hi hauria representats els republicans federals, els pagesos i els parcers; mentre que a la Societat l'Aliança s'hi reuniria la gent propera a la Lliga i, per tant, bona part de propietaris. Davant de l'amenaça franquista per via marítima, l'any 1937, són cridats els joves i adults (de la vila i sobretot, de fora) per participar en la construcció de les fortificacions costaneres a Cubelles, entre les que destaca el Fortí (fitxa 74) i el búnquer a la desembocadura del Foix (fitxa 27). Entre juliol de 1938 i gener de 1939 es van succeir fins a vuit bombardejos de Cubelles, que tenien com a objectiu principal la destrucció de la via fèrria, l'estació i la carretera nacional, amb el balanç de dues víctimes mortals.

El 21 de gener de 1939 entren les tropes franquistes a Cubelles i l'establiment de tropes permanents va donar pas també a la llei de responsabilitat política i al període de postguerra. Es va restaurar l'església de Santa Maria (fitxa 5), es va tornar la funció a alguns edificis públics que l'havien vist modificada, com la casa de la vila (fitxa 12) i es va canviar els noms als carrers més importants de la vila. A nivell socio-cultural, un dels fets més ressenyables va ser el tancament del Círcol Cubellenc (fitxa 64) i de la Cooperativa la Salvadora (fitxa 81) i durant un temps, el Cafè Armengol i les funcions teatrals que s'hi duïen a terme i que es van anar obrint de manera progressiva (entre 1939 i 1955). L'activitat cultural i lúdica a la vila es va centrar llavors als locals de la Societat l'Aliança (fitxa 13).

Passats els anys més durs de la postguerra, la vila tenia 878 habitants l'any 1960. L'aprovació de plans parcials d'urbanització farà augmentar la població fins els 2200 de principis de la dècada de 1980. Dinàmica que es veurà fortament augmentada en les darreres dècades, amb la construcció de nombroses urbanitzacions i cases arreu del terme municipal.

Búnquer de la Guerra Civil a la desembocadura del riu Foix

2.4. Toponímia de Cubelles

El nom de Cubelles té un origen incert. S'associa a nivell etimològic amb el concepte de cup o cups (de procedència llatina), que serien grans recipients més amples que alts per contenir líquids i, on sovint, es trepitjaria raïm (Capdet, 2005). És cert però, que l'ús d'aquest nom (amb certes variacions: Cubeles, Cubells, Cubella, Cubellis, Cubelas, etc.) es documenta des de l'any 973, però no hi ha dades anteriors que certifiquin aquesta associació amb un mot llatí ben definit.

Pel que fa l'escut del municipi, va ser aprovat el 15 de gener de l'any 1993 i està format per un escut quadrat recolzat sobre un dels seus angles (caironat) dividit en dos cossos simètrics. L'inferior presenta la senyera simbolitzant les quatre barres (o pals) de les armes reials de Catalunya. La part superior presenta el Castell de Cubelles de color or sobre un fons de sinople (color verd en heràldica). Per timbre, el conjunt està encapçalat per una corona en forma de castell.

La bandera és molt similar a l'escut. Té unes proporcions de 3:2 i està dividida en dos de manera simètrica. A la part inferior hi ha una senyera (cinc pals grocs i quatre pals vermells). A la part superior hi ha el Castell de Cubelles de color groc sobre fons verd intens.

Escut oficial de Cubelles.

2.5. Descripció de l'estat legal de protecció del patrimoni Cultural de Cubelles

A Cubelles existeix un Catàleg i Pla Especial de Protecció del Patrimoni Història, Arquitectònic i Ambiental, amb número d'expedient 2001/003107/B. Va tenir dues aprovacions (inicial i provisional) els anys 2001 i 2002 i va ser publicat el 2 de febrer de 2004.

En aquest ampli document (amb 53 elements inventariats, tots ells recollits en el Mapa de Patrimoni Cultural) hi ha inclosos els diferents elements que tenen una especial protecció. Entre ells destaca el Castell de Cubelles, que és l'únic Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN) de la vila. Entre els Béns Culturals d'Interès Local (BCIL) hi ha l'església de Santa Maria (fitxa 5), la Capella de Sant Antoni de Pàdua (fitxa 6), la Capella de Sant Jaume de Rocacrespa (fitxa 4), Can Travé (fitxa 2), Mas de la Guineu (fitxa 9), el Molí de la Palma (fitxa 8) i la Quadra de Rocacrespa (fitxa 17). Tots ells aprovats en virtut de la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català. A més, ja el segle XXI, el Ple Municipal de l'Ajuntament de Cubelles va aprovar ampliar aquest llistat per incloure l'edifici de l'Aliança (fitxa 13), (acord del 21/03/2011), els safareigs públics (fitxa 14), (acord del 18/02/2014), i el conjunt arqueològic de la Mota de Sant Pere (fitxes 18 i 74). Per altra banda, el curs del riu Foix forma part del PEIN (Decret 328/1992, de 14 de desembre), també està inclòs a l'Inventari de les zones humides de Catalunya elaborat per la Direcció General de Medi Natural de la Generalitat de Catalunya (Codi 10001701 Desembocadura del riu Foix), Serres del litoral central (ES5110013), com espai de la Xarxa Natura 2000 declarat lloc d'importància comunitària (LIC) i zona d'especial protecció per a les aus (ZEPA).

Cal afegir que l'Ajuntament s'ha dotat d'un Pla de Gestió de l'Espai d'Interès Natural (EIN) de la desembocadura del riu Foix, aprovat el 13 de març de 2019, del qual s'han començat a executar algunes actuacions entre les que destaca la millora i adequació del camí existent, o la millora de la senyalització interpretativa i orientativa de l'espai.

Aquestes actuacions suposaran una limitació de l'ús públic a l'espai de la desembocadura en benefici de la flora i la fauna. Es tracta d'un valor afegit a la protecció de l'espai natural, que forma part, entre d'altres, de Xarxa Natura 2000 per les seves especials característiques i valors mediambientals i considerat com una zona d'especial interès natural. Presenta varis hàbitats d'interès comunitari i, a més, té una gran importància com a refugi i zona de pas per als ocells en migració.

2.6 Els equipaments patrimonials

Cubelles compta amb arxiu municipal (fitxa 70), el qual reuneix documentació produïda i/o rebuda per l'Ajuntament de Cubelles en el desenvolupament de les funcions que li són pròpies, així com de diverses entitats, empreses i particulars que han desitjat dipositar els seus fons a l'arxiu per la seva vinculació amb la Vila de Cubelles. Fins l'any 2013, l'arxiu municipal va estar dividit en dos emplaçaments: l'arxiu històric, que estava localitzat al Casal de Cultura des de l'any 1995; i l'arxiu administratiu, que estava ubicat a les dependències l'antic escorxador municipal (Carrer Nou, 30). L'any 1996-1997 es va realitzar una primera classificació i inventari de l'arxiu històric, i l'any 2007-2008 es va realitzar un inventari de part de la documentació dipositada a l'Escorxador municipal. Amb la construcció del dipòsit i el trasllat a les actuals dependències l'any 2013, es va organitzar l'arxiu per sèries documentals i es va procedir a renumerar i canviar les capses d'arxiu, ja que les condicions a ambdós llocs les havien malmès.

Com a col·lecció destacada a Cubelles, cal mencionar l'exposició d'un personatge conegut internacionalment, el pallasso Charlie Rivel (fitxa 88). Recollint el desig del mateix artista, i gràcies a la donació feta per la Sra. Margarita Camas Reig, naixia la mostra de les seves pertinences professionals i personals, el 26 de juliol de 1990. La sala va obrir les portes, coincidint amb el setè aniversari de la mort del pallasso, en un espai situat a les Galeries del passeig Narcís Bardají, en un espai cedit per la Caixa de Pensions de Barcelona a l'efecte.

El 16 de març de 2006, es va inaugurar el seu emplaçament actual, al Castell de Cubelles, rebatejat com Exposició Permanent del Pallasso Charlie Rivel. L'exposició és oberta al públic des d'aleshores i té la missió de salvaguardar la memòria d'un artista genuí universal.

Tot i no ser un equipament patrimonial obert al públic, són destacables les col·leccions relacionades amb Can Travé (fitxes 57, 120, 122, 123, 124, 126), algunes de les quals no són als edificis de Can Travé (fitxa 2), des de fa molts anys i formen part del fons de la Biblioteca de Catalunya o del museu de Ciències Naturals de Granollers. Tot i ser de temàtiques ben diferents, el nexa comú és que van ser creades per la nissaga familiar dels Travé. Les col·leccions van de les que tenen un alt valor cultural, científic i patrimonial a algunes que poden ser simplement curioses o originals.

Igual que ens cas anterior, tot i no ser un equipament obert al públic, cal mencionar també en aquest apartat el llegat del Dr. Estapé (fitxa 98), que és compon sobretot d'una cinquantena de pintures d'artistes de la talla de Santiago Rusiñol, Joaquim Vayreda, Eliseu Meifrèn, entre d'altres i que en aquest moment és gestionada per l'Ajuntament.

2.7 Anàlisi Global. Valoració del patrimoni cultural i natural de Cubelles

El Mapa de Patrimoni Cultural de Cubelles ha recollit 154 elements patrimonials. A continuació descrivim de manera abreujada el resultat. Es relacionen les característiques més destacades dels béns patrimonials de cadascuna de les tipologies localitzades al municipi.

2.7.1 Patrimoni immoble

Edificis i Conjunt arquitectònics

Sota aquesta tipologia s'ha inventariat 48 elements. Resulta destacable el nombre d'edificis històrics associats al culte religiós, a banda de l'església parroquial de Santa Maria (fitxa 5), catalogada com a BCIL i com és habitual en molts centres urbans, amb una gran presència, existeixen dues capelles; la capella de Sant Antoni de Pàdua (fitxa 6) és una obra popular i s'ubica en l'entramat urbà, tot i ser privada encara manté la tradició de celebrar una processó el dia de Sant Antoni. La capella de Rocacrespa (fitxa 4), podria ser del segle XVI i s'emplaça en l'històric espai de Rocacrespa, d'època medieval. Per últim, l'ermita de Sant Pau (fitxa 3), documentada al segle XVII, i en fase de rehabilitació des de 2017, tanca la relació d'edificis eclesiàstics.

Cubelles compta amb un BCIN, el Castell de Cubelles (fitxa 1), i uns edificis associats: l'antic hostel del Castell (fitxa 40) i el conjunt d'antigues botigues del castell (fitxa 38).

La tradició pairalística, d'arrels medievals i modernes, és ben patent al territori cubellenc. Diferents masos hereus d'edificis originals històrics han arribat al nostres dies en bon estat de conservació. Així, Mas Baró (fitxa 30), Mas d'en Pedro (fitxa 7), Mas Guineu (fitxa 9) o Mas Trader (fitxa 36) en són testimonis destacats.

De manera similar, originals del segle XVI, la conca del riu Foix ha determinat històricament l'existència de molins que van evolucionar a habitatges, fins a quatre edificacions d'aquest tipus formen part del nostre Mapa patrimonial (fitxes 8, 10, 11 i 86).

Han estat inventariades pel seu interès etnològic: cinc barraques de pedra seca (fitxes 76 a 80) recollides al projecte Wikipedra (<http://wikipedra.catpaisatge.net>), que testimonien el caràcter històricament agrícola del municipi. També ha estat inclòs el pou de glaç de Can Cucurella (fitxa 28), un element únic al municipi.

Mas d'en Pedro

Aquest treball també ha recollit els immobles relacionats amb personatges il·lustres, com els edificis on va néixer i viure el pallaso Charlie Rivel (fitxes 55 i 107) respectivament, o la casa natal de Joan Pedro i Roig (fitxa 75), “americano” benefactor del poble.

Els edificis que formen o han format part de la vida pública, social o econòmica del municipi formen part del recull patrimonial. Construccions com L'Aliança (fitxa 13), l'antic local del Círcol Cubellenc (fitxa 64), l'estació de Cubelles (fitxa 56), el Cuartel (fitxa 39) i la Cooperativa la Salvadora (fitxa 81) tenen o van jugar un paper públic destacat en la Història local.

Entenem que el patrimoni immoble històric i artístic del municipi no ha de ser només un conjunt de d'edificis aïllats sinó, sobretot, un medi ambient singular que testimonii la seva identitat històrica i cultural a través de la relació dialèctica que es produeix entre tots els seus components. Aquesta és la realitat d'alguns carrers que han estat inclosos al Mapa de Patrimoni. El carrer de Jacint Verdaguer (fitxa 53), el carrer de Joan Pedro

i Roig (fitxa 51), el carrer de l'Estació (fitxa 111), el carrer de Sant Antoni (fitxa 15), el carrer del Mig (fitxa 52), el carrer Major (fitxa 16) o el Passeig de Narcís Bardají (fitxa 49), presenten valors intrínsecs pel seu interès arquitectònic i històric dels edificis que els conformen. La mateixa idiosincràsia es manifesta en les places de la Font i de la Vila (fitxes 54 i 50 respectivament).

Carrer de Joan Pedro i Roig

Aquest treball ha recollit fins a 18 immobles individualitzats representatius de la realitat arquitectònica i històrica, moltes vegades popular, del municipi, a manera d'exemple es pot citar Ca l'Aleix (fitxa 43), Cal Capdet (fitxa 45), la Casa de la Vila (fitxa 12) o el cementiri (fitxa 48).

El patrimoni associat a la memòria de la Guerra Civil està present a Cubelles amb l'anomenat Fortí (fitxa 74) i un búnquer (fitxa 27).

Les històriques quadres de Gallifa i Rocacrespa (fitxes 25 i 17 respectivament), són espais singulars amb estètiques urbanes determinades úniques al municipi.

Per tancar aquesta categoria, mereixen menció a part el conjunt de Can Travé (fitxa 2), casa senyorial amb jardins, de gran presència urbana a Cubelles, gran exemple del Noucentisme local.

Elements arquitectònics

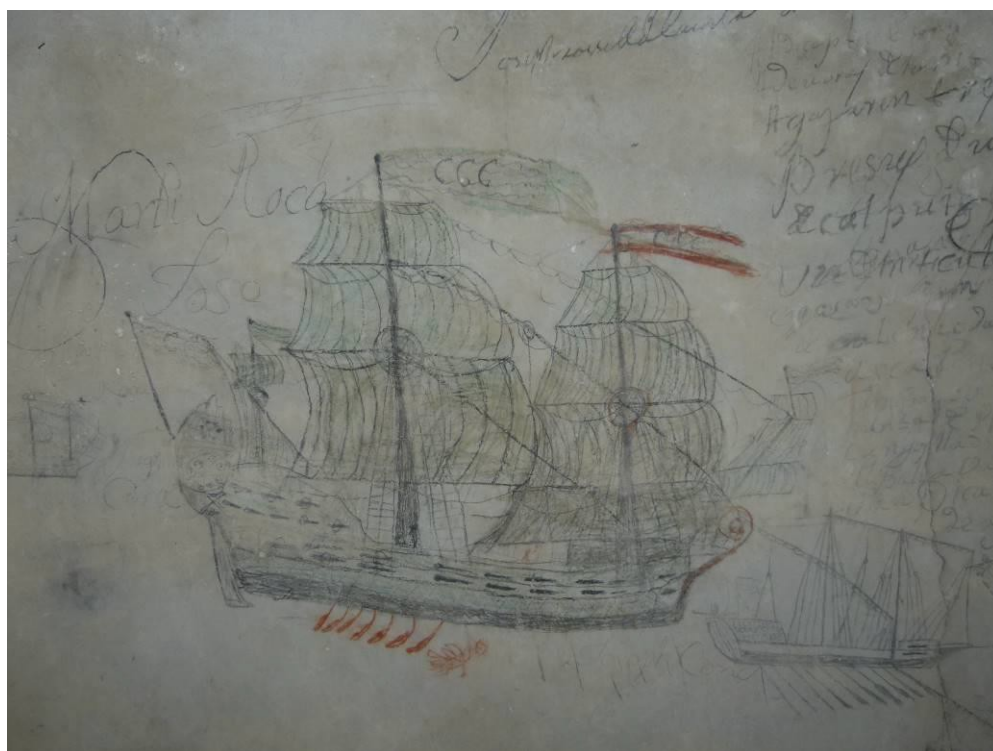
Vint elements han estat fixats en aquesta categoria, on destaquen els rellotges de sol, dels quals s'han comptabilitzat vuit exemplars. Aquests es troben majoritàriament a les façanes de les masies disperses pel municipi.

Tres fites històriques delimitadores del municipi també formen part d'aquest grups: la Fita (fitxa 65), la fita de terme del Juí del Moro (fitxa 146) i la fita dels tres termes (fitxa 67).

Diferents monuments commemoratius o dedicats a la memòria de personatges il·lustres es disposen en diferents espais de Cubelles: el monument a l'11 de setembre (fitxa 103), els monuments a Charlie Rivel i a Pau Casals (fitxa 106 i 105 respectivament), o la llamborda Storpersteine de Josep Agustí (fitxa 116).

Els grafits del Castell de Cubelles (fitxa 151) amb aproximadament tres-centes representacions presenten una originalitat històrica única. També és una peça rellevant etnogràfica el safareig públic (fitxa 14), restaurat i posat en valor.

Tanquen aquest apartat les fonts urbanes de l'abeurador i la del Lleó (fitxes 47 i 46 respectivament), i la Creu (fitxa 91).

Grafits del Castell de Cubelles

Jaciments arqueològics

Al terme municipal de Cubelles es comptabilitzen nou jaciments arqueològics. Cal destacar les excavacions de la Cova de Mas Trader (fitxa 19), on l'Ajuntament de Cubelles i la Universitat de Barcelona (UB) tenen un conveni de col·laboració que permet les excavacions arqueològiques. Els primers resultats han testimoniat una de les ocupacions humanes més antigues del Garraf, concretament entre el paleolític mitjà i el paleolític superior inicial (entre 100.000-28.000 aC).

També han estat objecte d'intervenció arqueològica la Mota de Sant Pere (fitxa 18), que evidencia l'existència d'un assentament ibèric; el Mas d'en Pedro (fitxa 23) amb restes cronològiques ibèriques i romanes; el jaciment del Castell de Cubelles. Vil·la romana de Cubelles (fitxa 21) i la Solana (fitxa 22) amb resultats d'una necròpolis de l'antiguitat tardana.

La Cova de la Carretera (fitxa 26), de cronologia Neolítica, va ser excavada totalment l'any 1966.

Els jaciments de El Quintal (fitxa 20), el jaciment del Molí de l'Estaper (fitxa 24), no han estat excavats i es consideren d'època ibèrica i romana.

Per últim, cal citar el Castellot (fitxa 104), d'època medieval, un jaciment que no és inventariat a l'Inventari de Patrimoni Arqueològic de Catalunya i ha estat identificat en el transcurs dels nostres treballs.

Obra civil

Cinc elements conformen aquesta tipologia de patrimoni. Han estat fitxats tres camins associats al seu ús històric com a carrerada (fitxes 93, 94 i 99). A banda, destaquen el Camí Ral (101) que ha estructurat històricament les comunicacions de Cubelles i el viaducte del ferrocarril sobre el riu Foix (102).

2.7.2 Patrimoni moble

Elements urbans

Els quatre béns agrupats en aquesta categoria es troben emplaçats a la via pública de Cubelles, destinats a un ús ornamental i commemoratiu. Dues àncores (fitxes 127 i

147), una premsa de vi (fitxa 114) i un monòlit commemoratiu de la rehabilitació del nucli antic componen aquesta tipologia de patrimoni.

Prensa de vi

Objectes

Un relleu projectat amb motlures que representa l'escut de Cubelles (fitxa 118) i els Gegants de Cubelles han estat fitxats en aquesta categoria.

Col·leccions

En aquesta tipologia s'han fitxat tretze elements, sis d'ells vinculades al patrimoni de Can Travé (fitxa 2, on es troben col·leccions molt variades temàticament (fitxes 57, 120, 122). Tot i ser de temàtiques ben diferents, el nexce comú és que van ser creades per la nissaga familiar dels Travé. Les col·leccions van de les que tenen un alt valor cultural, científic i patrimonial a algunes que poden ser simplement curioses o originals.

De la resta, destaquen les col·leccions ubicades al fons de la Biblioteca – Museu Víctor Balaguer i a Vinseum (fitxes 149 i 117 respectivament).

Pel seu valor artístic, destaca la col·lecció de la Fundació Estapé (fitxa 98), que és compon sobretot d'una cinquantena de pintures d'artistes de la talla de Santiago Rusiñol, Joaquim Vayreda, Eliseu Meifrèn, entre d'altres i que en aquest moment és gestionada per l'Ajuntament.

Pel seu valor documental i de memòria històrica, destaca la col·lecció que forma l'exposició del pallaso Charlie Rivel (fitxa 88).

Dues col·leccions privades (fitxes 153 i 154) i la col·lecció de quadres de pintura ràpida de Cubelles tanquen aquest apartat.

2.7.3 Patrimoni documental

Fons d'imatges

Un únic element representa aquesta tipologia, es tracta d'un fons d'imatges produïdes i/o reunides pel Sr. Antoni Pineda i Gavalrà al llarg de la seva vida, a partir dels anys 60 del segle XX (fitxa 61). Ubicat a l'arxiu municipal de Cubelles.

Fons documental

El Fons Travé Maristany (fitxa 83), vinculat a la Can Travé té entitat pròpia dins de l'arxiu municipal de Cubelles (fitxa 70), igual que el fons Charlie Rivel (fitxa 73).

Destaca també l'arxiu parroquial de Santa Maria de Cubelles (fitxa 31). La resta de fons documental són fora del municipi: fons documental de Cubelles a l'arxiu comarcal de l'Alt Penedès (fitxa 148), fons documental de Cubelles al fons de la Biblioteca – Museu Víctor Balaguer (fitxa 150), i el fons de Cubelles de la família Desvalls (fitxa 83), vinculada a Cubelles.

Fons bibliogràfic

Novament trobem en aquest apartat dos elements patrimonials vinculats a Can Travé (fitxa 2). Es tracta sense cap mena de dubte, de dos fons molt destacats, que ja no són físicament a Cubelles. Ens referim a la biblioteca de mitologia clàssica Frederic Travé (fitxa 123) i la biblioteca del Museu de ciències naturals de Granollers (fitxa 124).

2.7.4 Patrimoni immaterial

Manifestacions festives

Aquesta tipologia està representada en el Mapa de Patrimoni de Cubelles amb dotze elements. La Festa Major (fitxa 59), que es celebra el 15 d'agost, és com a tots els pobles, viles i ciutats, la manifestació que aglutina pràcticament tots els elements del folklore i les tradicions populars del municipi, especialment pel que fa a figures del bestiar tradicional i als balls. Cal destacar el Ball de Gegants (fitxa 133). També s'ha recollit la Festa Major Petita (fitxa 66) celebrada el dia de Sant Abdó i Sant Senen, copatrons de la població.

Cubelles ha creat i consolidat durant les últimes dècades, manifestacions festives diverses al llarg del calendari anual: els Pastorets (fitxa 130), la Festa de la Bicicleta (fitxa 131), la Festa de la Verema (fitxa 97), la Mostra de Pallassos (fitxa 132), l'Onze de Setembre (fitxa 128), la Festa de les Puntaires de Cubelles (fitxa 134), les Sardanes de Cubelles (fitxa 140), la Setmana Cultural (fitxa 119), i una processó concreta de Setmana Santa (fitxa 129).

Tècnica artesanal

Un element participa d'aquesta categoria, la recepta del xató de Cubelles (fitxa 135), la popular amanida de les terres penedesenques té receptat pròpia a la localitat.

Tradició oral

Han estat recollides tres llegendes, una té que veure amb el Castell i el seu senyor (fitxa 136), l'altre és la història d'uns esclaus cristians, la llegenda del Juí del Moro (fitxa 138), i la tercera recull el pas del bandoler Joan Serra per Cubelles (fitxa 137).

Música i dansa

Els goigs cantats i localitzats al municipi predominen amb cinc elements aquesta tipologia, (fitxes 141 a 145), que completen les Caramelles (fitxa 139).

Costumari

La processó de Sant Antoni de Pàdua (fitxa 96) integra l'únic element d'aquest apartat.

2.7.5 Patrimoni natural

Zones d'interès natural

El riu Foix (fitxa 34) atorga al municipi una peculiaritat destacada i un ric patrimoni biològic i paisatgístic. Cubelles pot gaudir d'una sèrie de comunitats vegetals lligades a les riberes dels cursos fluvials. Aquestes comunitats són importants perquè no abunden en aquest territori que es caracteritza per tenir una xarxa hidrogràfica més aviat pobre i amb cursos fluvials de poc cabal.

El jaciment paleontològic de Trencarroques (fitxa 87), representa també una opció única al municipi, on existeixen fòssils de vertebrats.

Espècimens botànics singulars

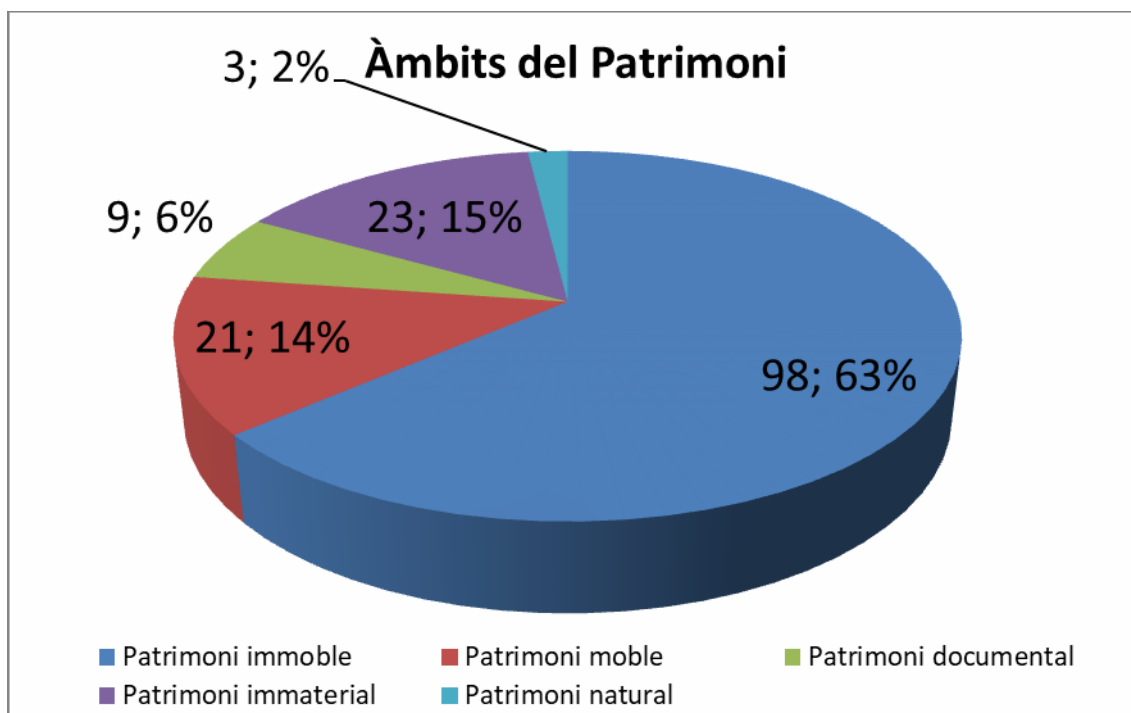
La centenària olivera del molí del Salze (fitxa 87), tanca l'inventari de Patrimoni Cultural i Natural de Cubelles.

Desembocadura del Foix

2.7.6 Resum gràfic

Per concloure l'anàlisi global assenyalarem a continuació alguns dels resultats més destacats mitjançant algunes gràfiques. En elles s'indica el nombre d'elements sobre el total (valor) de cada categoria, així com el percentatge que representa.

Àmbits del Patrimoni.

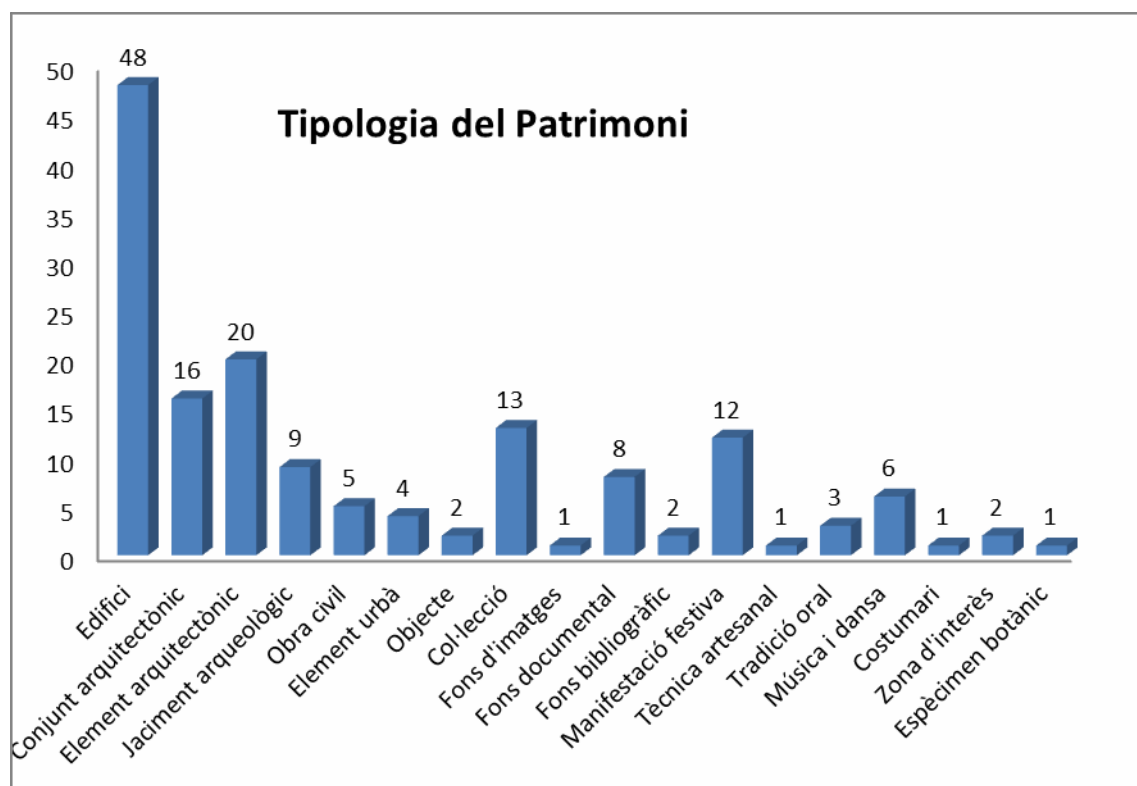
En aquesta primera gràfica podem observar que el 63 % dels elements patrimonials fixats, 98 concretament, corresponen a l'àmbit del patrimoni immoble. A molta distància trobem el patrimoni immaterial, que suposa el 15 % dels elements fixats (23 elements). La resta se'l reparteixen el patrimoni natural (2 %; 3 elements), el patrimoni moble (14 %; 21 elements) i el patrimoni documental (6%; 9 elements). Així, la conclusió és clara: el patrimoni de Cubelles es fonamenta essencialment en els seus elements immobles, és a dir, patrimoni construït. Aquesta és una tendència habitual a la majoria dels municipis.

Si analitzem les tipologies concretes dels elements fixats (veure següent gràfica) podem veure que els elements patrimonials s'engloben majoritàriament dins de les tipologies de Patrimoni Immobile, essent molt destacada la tipologia dels edificis, amb 48 elements, seguida dels elements i conjunt arquitectònics. La predominança d'aquestes categories és habitual en els Mapes de Patrimoni d'arreu. A Cubelles destaquen dos tipologies concretes: les col·leccions, amb alguns elements destacats

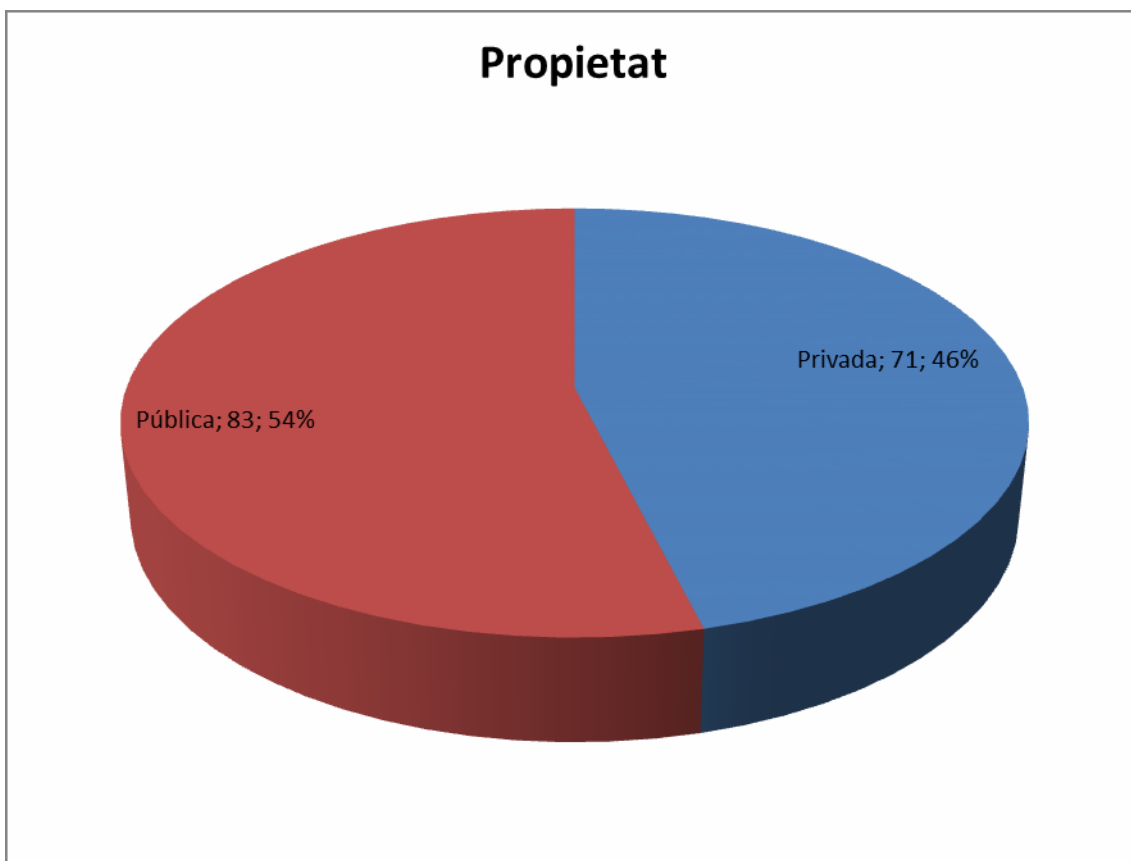
com hem comentat en el punt anterior i les manifestacions festives, que posen de relleu el dinamisme sociocultural de la població.

És necessari tenir en compte no només la quantitat sinó l'anàlisi qualitatiu dels elements. Així per exemple, les zones d'interès naturals que formen part del Mapa de Patrimoni són dues, però el fet que una sigui tot l'ecosistema que conforma el riu Foix, aporta un valor paisatgístic i biològic que atorga un element molt distintiu al municipi.

Podem concloure que Cubelles té potencial per aconseguir que la seva riquesa patrimonial esdevingui un atractiu, un benefici que li permeti planificar accions que tinguin per objectiu obtenir un rendiment econòmic, social i/o cultural.

Cal tenir en compte dos factors que són importants a l'hora de valorar el patrimoni i l'ús que se'n pugui fer. En primer lloc, la titularitat, o propietat de l'element o de l'espai en què s'ubica.

Distribució de la propietat dels elements recollits en el Mapa de Patrimoni de Cubelles.

En la gràfica anterior s'observa un fet força destacable, el Patrimoni Cultural i Natural de Cubelles es reparteix pràcticament igualitàriament entre el món privat i l'administració pública. Que el 54 % dels elements siguin de titularitat pública, significa que l'Ajuntament disposa d'un nombre d'elements patrimonials sobre els quals pot estudiar línies d'actuació i potenciació de manera directa. És interessant que en aquest moment, peces importants del patrimoni arquitectònic i històric del municipi, com poden ser el castell de Cubelles (fitxa 1) o Can Travé (fitxa 2), entre d'altres, puguin ser de propietat pública, doncs tenen una gran presència urbana i social al municipi i representa una oportunitat i una prioritat de gestió en favor dels veïns i veïnes de Cubelles, tal com es va fer en el seu dia, per exemple, amb els safareigs públics (fitxa 14). També és destacable el nombre de col·leccions de titularitat pública existent, majoritàriament vinculades al patrimoni de Can Travé.

Camins històrics i monuments, de gran simbolisme i presència urbana, formen part també de la propietat pública.

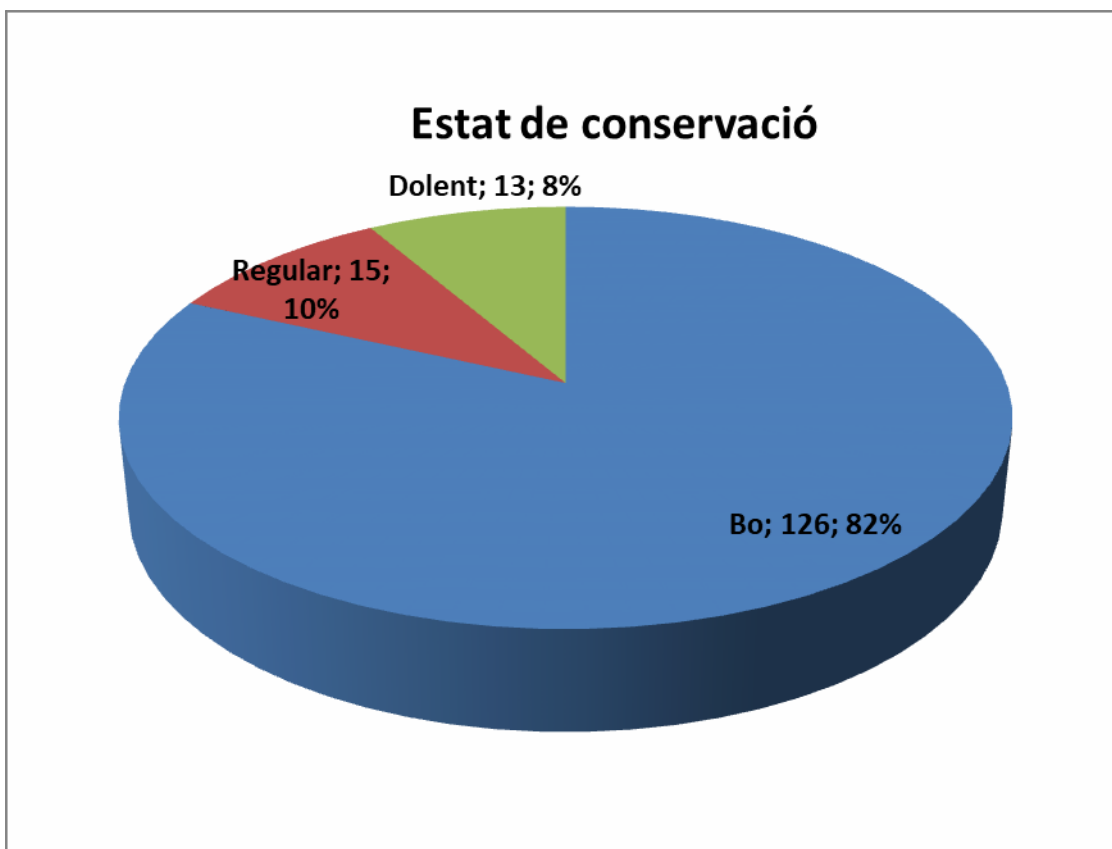
Pel que fa al patrimoni en mans privades, cal plantejar-se possibles acords i/o col·laboracions conjuntes entre l'Ajuntament i els propietaris sobre l'aprofitament

d'aquests elements en l'àmbit del desenvolupament cultural municipal.

Juntament amb la titularitat, l'estat de conservació és un factor fonamental per a poder elaborar un pla de viabilitat per l'aprofitament dels recursos patrimonials. Com es pot veure a la gràfica següent, un 82 % dels béns fixats (126 elements), presenten un bon estat de conservació, mentre que un 15 % (15 elements) el presenten regular i un 8 % (13 elements) estan mal preservats.

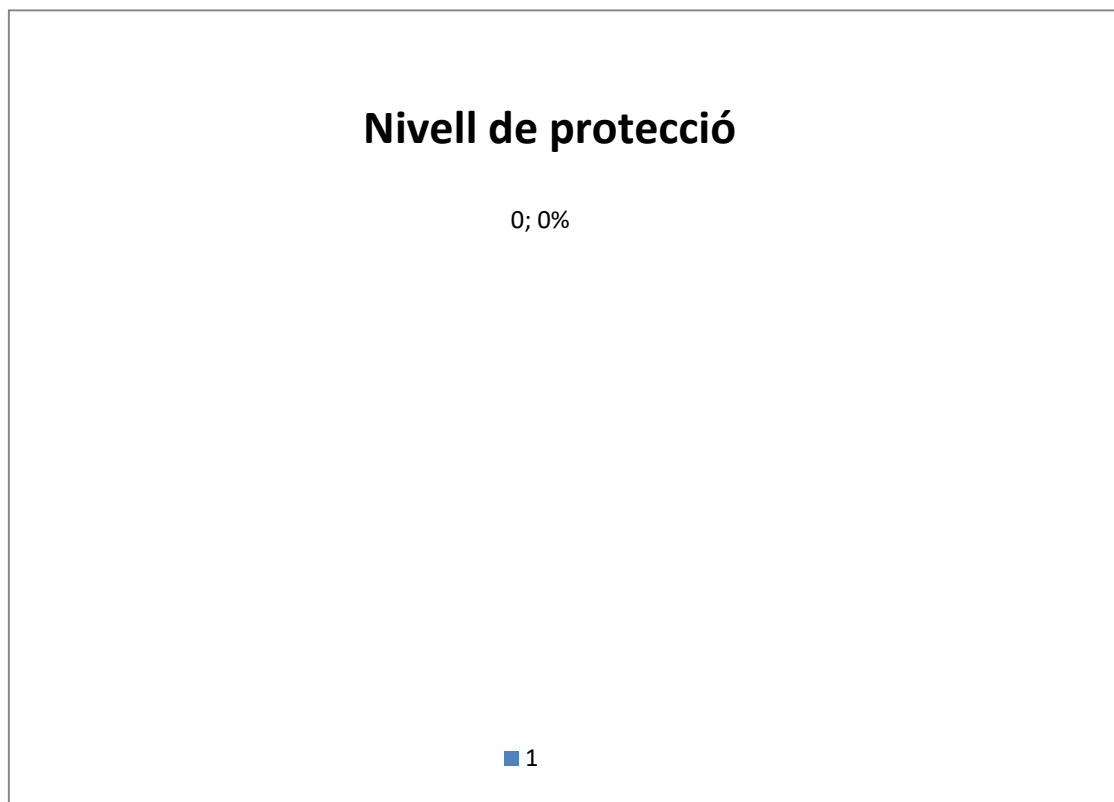
Aquestes xifres, lluny d'incitar a una posició acomodaticia pel fet de tenir un percentatge elevat de béns en bon estat, haurien de servir per orientar els esforços en reflexió i recursos que evitin que els elements ara considerats en la categoria de conservació regular o bo passin a engrandir el grup dels considerats dolents.

En aquest sentit resulta evident assenyalar que el temps és un factor vital per tal d'aturar el deteriorament de la manera més eficaç possible. La conservació preventiva i les tasques de restauració s'han de tenir en compte si no es volen perdre irremissiblement. Cal tenir present en aquesta reflexió l'emblemàtic Can Travé (fitxa 2), ara de titularitat municipal a la que urgeix un pla de restauració i conservació.

Estat de conservació dels béns patrimonials.

Seguint en la mateixa línia, la protecció dels béns patrimonials és una de les principals mesures que es poden adoptar per tal d'evitar la degradació o fins i tot la desaparició d'aquests. La següent gràfica recull quin és el grau de conservació dels béns que formen part del Mapa de Patrimoni Cultural i natural de Cubelles.

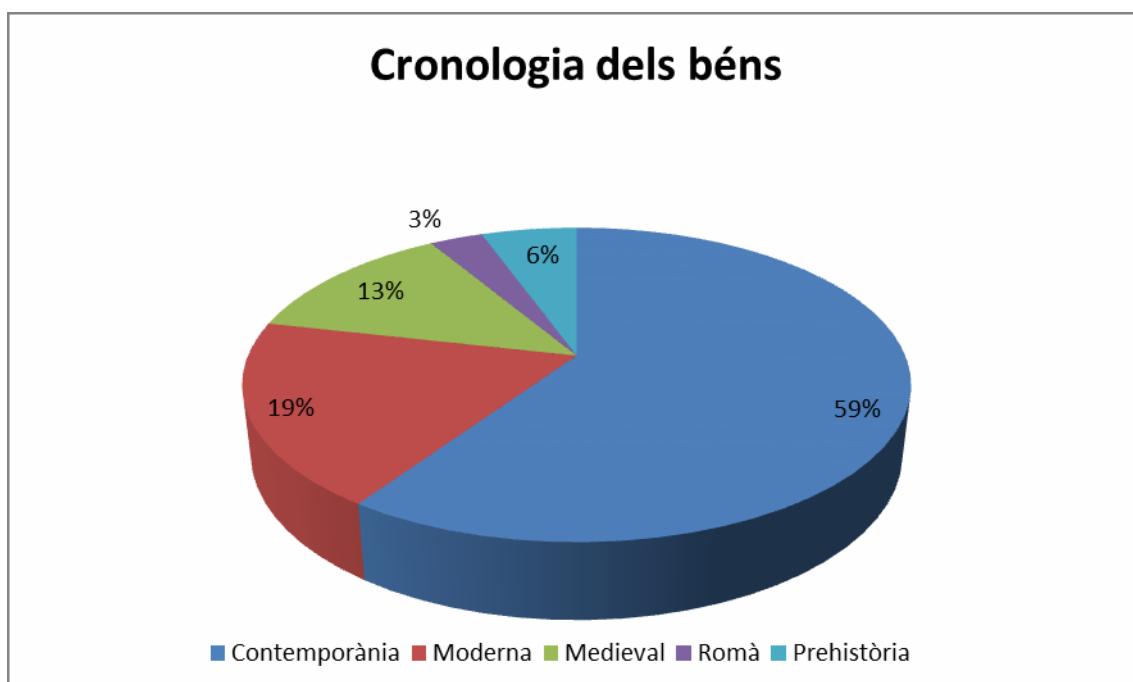

Nivell de protecció dels béns patrimonials.

El nivell de protecció dels béns patrimonial destaca positivament en comparança amb altres municipis, on el percentatge d'inexistència de protecció és molt superior. A banda de les protecció d'elements derivades de la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català, en el cas de Cubelles, ha resultat de vital importància el Catàleg i Pla Especial de Protecció del Patrimoni Històric, Arquitectònic i Ambiental de Cubelles, publicat l'any 2004. Per tant cal considerar la seva aplicació rigorosa i la seva actualització quan la situació ho requereixi.

Per tancar aquest capítol, ens referirem a les cronologies dels béns inventariats. La gràfica següent mostra els percentatges de béns que s'adscriuen a cada època històrica. Resulta evident assenyalar que l'època contemporània i la moderna són les que més elements patrimonials aglutinen, per la senzilla raó que és l'època de la màxima expansió de la societat a Cubelles. Cal considerar també la dificultat de

conservació de béns més antics. Destaca el 13% de béns d'origen medieval. La presència romana i prehistòrica queda testimoniada pels jaciments arqueològics

Cronologia dels béns patrimonials.

2.7.7. Llistat d'elements no fitxats

Àmbit	Tipologia	Nom	Motivació no inclusió
1. Patrimoni immoble	1.1 Edifici	Molí de Mas Trader	Enderrocat
1. Patrimoni immoble	1.1 Edifici	Central Tèrmica de Cubelles	Enderrocada l'any 2019
1. Patrimoni immoble	1.1 Edifici	Niu de metralladores a l'esquerra de la desembocadura del riu Foix	Enderrocat
1. Patrimoni immoble	1.1 Edifici	Molí de Baix	Enderrocat
1. Patrimoni immoble	1.3 Element arquitectònic	Pont de la rectoria	Enderrocat
1. Patrimoni immoble	1.5 Obra Civil	Fita del Mirador	Desapareguda
1. Patrimoni immoble	1.5 Obra Civil	Passarel·les desembocadura del riu Foix	Sense entitat patrimonial. Es recull a la fitxa del riu Foix.
2. Patrimoni Moble	2.2 Objecte	Creu del Batlle	Desapareguda
2. Patrimoni Moble	2.2 Objecte	Sínia al costat de la Tèrmica	Desapareguda
4. Patrimoni immaterial	4.1 Manifestació festival	Carnestoltes	No hi ha un aspecte destacat patrimonial respecte a altres festes de carnaval.
5. Patrimoni natural	5.1 Zones d'interès	Mars Mortes	Sense entitat patrimonial destacada
5. Patrimoni natural	5.1 Zones d'interès	La Pineda	Sense entitat patrimonial destacada

5. Patrimoni natural	5.1 Zones d'interès	Les hortes	Sense entitat patrimonial destacada
5. Patrimoni natural	5.1 Zones d'interès	Les Bassetes	Sense entitat patrimonial destacada
5. Patrimoni natural	5.2 Espècimen Botànic	Moreres del carrer Major	Sense entitat patrimonial destacada

3. Bibliografia

OBRES DE REFERÈNCIA

ALCOVER, Antoni M^a; MOLL, Francesc de B. (1957): *Diccionari Català-Valencià-balear*, Vol. VIII. Palma de Mallorca.

AMADES, Joan (1950): *Costumari Català. El curs de l'any*, Vol. I, II, III, IV i V. Salvat Editores, Barcelona.

BOLÒS, Jordi (2004): *Els orígens medievals del paisatge català. L'arqueologia del paisatge com a font per a conèixer la història de Catalunya*. Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

BOU, Concepció et alii (2004): *Rel·lotges de sol de Catalunya, un patrimoni per descobrir*. Editorial Efadós, El Papiol.

COROMINES, Joan (1996): *Onomasticon Cataloniae*, vol. II, III, IV, V, VI, VII i VI. Curial Edicions Catalanes, Barcelona.

DALMAU, Antoni (2005): *Les festes tradicionals que no hem de perdre*. Columna Edicions, Barcelona.

FATÁS, Guillermo; BORRÁS, Gonzalo M. (1980): *Diccionario de términos de arte y elementos de Arqueología, Heráldica y Numismática*. Alianza Editorial, Madrid.

FERRER, Mª Teresa; MUTGÉ, Josefina; RIU, Manuel (Eds.) (2001): *El mas català durant l'Edat Mitjana i la Moderna (segles IX-XVIII)*, Actes del col·loqui celebrat a Barcelona, del 3 al 5 de novembre de 1999. Ed. Consell Superior d'Investigacions Científiques, Institució Milà i Fontanals, Departament d'Estudis Medievals, Barcelona.

FULLANA, Miquel (1974): *Diccionari de l'Art i dels Oficis de la Construcció*. Col·lecció Els Treballs i els Dies, 11. Editorial Moll, Mallorca.

GIBERT, Josep (1985): *La masia catalana: origen, esplendor i decadència*. Editorial Millà, Barcelona.

GONZÁLEZ, Antoni et alii (2005): *La masia catalana. Evolució, arquitectura i restauració*. Col·lecció: Arquitectura Tradicional 1, Brau Edicions.

HURTADO, Víctor; MESTRE, Jesús; MISERACHS, Toni (1995): *Atles d'Història de Catalunya*. Edicions 62, Barcelona.

MADOZ, Pascual (1849): *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de ultramar*. Madrid.

MAS, Josep (1903): *Notes Històriques del Bisbat de Barcelona*, vol. III. Establiment Tipogràfic de Jaume Vives, Barcelona.

MAS, Josep (1907): *Notes Històriques del Bisbat de Barcelona*, vol. II. Establiment Tipogràfic de Jaume Vives, Barcelona.

VILA, Marc-Aureli (1980): *La casa rural a Catalunya*. Edicions 62, Barcelona.

REFERÈNCIES CITADES A LES FITXES

AAVV (2004) CATÀLEG I PLA ESPECIAL DE PROTECCIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC, ARQUITECTÒNIC I AMBIENTAL DE CUBELLES. Núm. expedient: 2001/003107/B. Data publicació: 02/02/2004.

AAVV (1998) El Castell de Cubelles. Quaderns científics i tècnics de restauració monumental núm. 10. Producció: institut d'Edicions. Àrea de Cooperació Servei del Patrimoni Arquitectònic Local. Diputació de Barcelona

AAVV (1998) El Castell de Cubelles. Quaderns científics i tècnics de restauració monumental núm. 10. Producció: institut d'Edicions. Àrea de Cooperació Servei del Patrimoni Arquitectònic Local. Diputació de Barcelona

ALARI HIDALGO, M.; URPÍ GENE, N.; PUENTE PÉREZ, G. (2015) "Història del safareig de Cubelles", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 67-76.

AMAT, A.; MARTÍNEZ, X. (2017) "Masia de Gallifa", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 7-45.

ARENAS, R.; BALANZA, M.A. (2014) "Els límits del terme municipal de Cubelles", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 20-26.

AVINYÓ, J. (inèdit) Papers relatius a la parròquia de Santa Maria de Cubelles (prop de Vilanova i la Geltrú, Barcelona) i termes veïns. Una llibreta, dos mapes i quantitat de papers amb notes històriques transcrits d'antics documents i observacions de caràcter parroquial aplegats per Mn. Avinyó al començament del segle XX. Donatiu de Mn. P. M. Bordoy, vers el 1940.

BARRASSETAS, E.; JÁRREGA, R. (2004) "La Solana, Cubelles, Garraf", Genera, M. (coord.) Actes de les Jornades d'Arqueologia i Paleontologia 2001: Comarques de Barcelona 1996-2001. La Garriga, 29 i 30 de novembre, 1 de desembre de 2001, Vol. 2. p. 722-729.

BAYER, X.; GUASCH, C. (2001) "La desembocadura del riu Foix i la seva fauna", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p.66-67.

BELLMUNT, J. (1958). Noticiario. Año 1958. Boletín de la Biblioteca Museo Víctor Balaguer, v. 1957-1958.

- BELLMUNT, J. (1964-1965) "Cubelles, Notas de Arqueología de Cataluña y Baleares", Ampurias: XXVI-XXVII. Barcelona. p. 268.
- BORREGO, J.C. (2010) El Penedès llegendari. Valls: Cossetània Edicions
- BROTONS, X., PINEDA, A. VIDAL, J. (1994): Els carrers de Cubelles. Ajuntament de Cubelles i Consell Comarcal del Garraf. Vilanova i la Geltrú, 1994
- BROTONS, X., PINEDA, A., VIDAL, J. . Els carrers de Cubelles. Vilanova i la Geltrú, 1997, p. 27
- CAIXAL, A. (1999) "Memòria de les excavacions arqueològiques realitzades al pati de ponent (àmbit 19) del Castell de Cubelles" . Arxiu del servei d'Arqueologia i paleontologia (n.3125). Generalitat de Catalunya.
- CAMPO del, N.; SUBIAS, C. (2002) "Gombau de Besora: senyor del terme de Cubelles", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. P. 65-66.
- CAPDET, F. (2003) "El riu Foix i el seu pantà", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p.5-52.
- CAPDET, F. (2005) "Orígens del nom de Cubelles", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 65-74.
- CAPDET, F.; PINEDA, A.; VIDAL, A. (2001) "Abdon Almirall: el gran desconegut", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 5-33.
- CARBONELL, V. (1996) "Notícia dels molins fluvials del Penedès (Barcelona)", Miscel·lània Penedesenca, 24: 115-137. Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs.
- CASAÑAS, J. (2012) "El comerç fenici a la marina del Penedès. La Mota de Sant Pere, un punt d'ancoratge al riu Foix", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 34-39.
- CASTELLANO, A. (1998) "L'evolució urbana de la vila de Cubelles", Quaderns científics i tècnics de restauració monumental núm. 10. Diputació de Barcelona. Àrea de Cooperació Servei del Patrimoni Arquitectònic local
- CATALÀ, P.; CARBONELL, V.; BRASÓ, M. (1971) Els castells catalans, Vol. III. Barcelona. p. 896-898.
- CEBRIÀ, A.; MIRET, M. (1993) "Joan Belmunt i Poblet (1915-1990) i la Secció Arqueològica del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer: un model local d'arqueologia", Miscel·lània Penedesenca: XVI (1992). Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs. p. 159-175.

- DALPÍ, J. (2014) "Fills predilectes i adoptius de Cubelles", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. P. 111-115.
- FERNÁNDEZ, J. (2014) Els Desvalls i Catalunya. Set-cents anys d'història d'una família noble catalana. Barcelona: Pagès Editors.
- FERNÁNDEZ, J. (2016) "La família Desvalls, marquesos del Poal, Llupià i Alfarràs, darrers castlans del castell de Cubelles (1789-1885)", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 36-90
- FERRER, A (1947-1948). El poblado ibérico del Panadés y extensiones. Ampurias 9-10: p. 278
- FONOLL, N.; PINEDA A.; PUJOL, j.; VIDAL, J. (2008). L'Abdon i l'Asumpta. 50 anys dels Gegants de Cubelles (1958 - 2008). Ajuntament de Cubelles.
- GALÍ, D.; SUREDA, M.J. (2016) "Els grafits del vestíbul, escala principal i planta segona del castell de Cubelles", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. P. 28-35.
- GARCIA, L. (2012) "Cubelles contra el feudalisme, segons Teodor Creus", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. P. 30-33.
- GUIDI-SÁNCHEZ, J. J. (2010) "Domus ruralis penetense. Estrategias y formas de hábitat entre Barcelona y Tarragona en el tránsito de la Antigüedad tardía a la Alta Edad Media", Revista d'Arqueologia de Ponent, 20: 93-124.
- LACUESTA, R. (2002) "La història constructiva del Castell de Cubelles (1a part: 1511 i 1535-36)", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 35-46.
- LACUESTA, R. (2003) "La història constructiva del Castell de Cubelles (2a part: l'ampliació i la remodelació de 1673-1675)", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. P. 73-86.
- LACUESTA, R. (2003) "Les obres actuals del castell de Cubelles i de l'entorn", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. P. 67-68.
- LACUESTA, R. GONZÁLEZ, X. (2008). Ponts de la província de Barcelona. Comunicacions i paisatge. Barcelona: Diputació de Barcelona
- LÓPEZ, D. (2018) "La Mota de Sant Pere de Cubelles, la descoberta d'un assentament portuari d'època oberta excepcional", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 113-117.
- MARTÍNEZ, X.. (2006) "El Mas Trader", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 39-50.

MARTÍNEZ, X.. (2006) "El Mas Xinxola", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 51-58.

MARTÍNEZ, X. (2007) "El Corral d'en Cona", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 59-68.

MARTÍNEZ, X. (2008) "Can Cucurella i el Molí d'en Rovirosa", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 47-59.

MARTÍNEZ, X. (2009) "Can Granell", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 103-117.

MARTÍNEZ, X. (2009) "El Mas Xinxola a mitjan segle XVIII", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 118-122.

MARTÍNEZ, X. (2010) "El Molí de l'Etapé", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 29-44.

MARTÍNEZ, X. (2012) "Mas Baró", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 77-86.

MARTÍNEZ, X. (2013) "El Molí de la Palma o Molí de l'Anton", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 65-77.

MARTÍNEZ, X. (2014) "El Corral de l'Almirall", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 76-89.

MARTÍNEZ, X. (2018) "El Mas Guineu", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 43-58

MARTÍNEZ, X.; VIDAL, J. (2008) "La construcció del Pont del Campanar", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 99-100.

MARTÍNEZ, X.; VIDAL, J. (2009) Els anys de la postguerra i l'auge turístic a Cubelles (1939-1970). De la repressió a l'especulació. Cubelles: Ajuntament de Cubelles.

MARTÍNEZ, X.; VIVES, P. (2005) "El Mas d'en Pedro", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 29-42.

MILLÁN, M.; CABÚS, A. (2016) Joan Boscà, senyor de Cubelles. Cultura i Renaixement. Cubelles: Ajuntament de Cubelles.

MIRET, J., MIRET, M. (2009): Un plànol del segle XVIII de la desembocadura del riu Foix a Cubelles. II Monografies del Foix, Diputació de Barcelona, p. 53-61

MIRET, M. (2005) "Jaciments arqueològics i poblament d'època ibèrica antiga i plena (segles VI-III aC) a la comarca del Garraf (Barcelona)", XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans. p. 513-529.

MIRET, X. (1980) Els noms de lloc del terme de Cubelles. Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs. p. 21.

MIRET; X.; MIRET, M. (2009) "Un plànol del segle XVIII de la desembocadura del riu Foix a Cubelles", II Monografies del Foix. Barcelona: Diputació de Barcelona. p. 53-61.

MORMENEO, L. (1996). La cova de la Carretera (Rocacrespa, Cubelles). Primera troballa del neolític antic evolucionat a la comarca del Garraf. I Congrés de Neolític de la Península Ibèrica, Gavà-Bellaterra 1995: 407-413.

MOYA, B. (2005) Llegendes del Penedès i les valls del Garraf. Barcelona: Ed. de l'Abadia de Montserrat.

MOYA, B. (2017) Olèrdulae. Els contes del Penedès (de mar a terra endins). Vilanova i la Geltrú: Ed. El Cep i la Nansa

NUET, J. (1970). "Els pous de neu del Montseny". Muntanya. Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, núm. 650.

PALAU, S. (1988) "Inventari de molins fariners al riu Foix", Miscel·lània Penedesenca, 12: 255-286. Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs.

PANYELLA, V. (2001) La Biblioteca de mitologia clàssica Frederic Travé: catàleg de la col·lecció bibliogràfica. Barcelona: Biblioteca de Catalunya

PINEDA, A. (2008) "Records de la meva infantesa", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 7-20.

PINEDA, A. (2009) "El ferrocarril, a Cubelles", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 51-53.

PINEDA, A. (2016) "Fent ciència ficció: coses que no van passar o com vam perdre el tren", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 95-100.

PINÓS, N. (1998) "Apunts sobre l'arquitectura del terme municipal de Cubelles", Quaderns científics i tècnics de restauració monumental, Barcelona: Diputació de Barcelona. pàg. 69-87.

PUIG, F.X. (2001) "Les transformacions de Cubelles al segle XX", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 51-53.

RAMOS, J. (2013) El patrimoni de la Guerra Civil a Cubelles (1936-1939). Cubelles: Ajuntament de Cubelles

RASPALL, N. (2017) Jaume Rovirosa Castellet, l'hereu. Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs.

RIUS, J. (desconegut) Frederic Travé i la seva «Biblioteca mitològica de Cubelles.

ROVIRA, J. ; MIRALLES, F. (1999) Camins de transhumància al Penedès i al Garraf: aproximació a les velles carrerades per on els muntanyesos i els seus ramats baixaven dels Pirineus a la marina Barcelona: Associació d'Amics dels

ROVIROSA, A. (2001) "Rocacrespa i el rellotge més antic de Catalunya", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p.48-50.

SADURNÍ, P. (2000-2001). Folklore del Penedès (volum 2). Vilafranca del Penedès: Fundació Caixa Penedès

SUSANNA, I., LLENAS, M., MADURELL--MALAPEIRA, J. (2013) Memòria de la intervenció paleontològica preventiva al Sector de Trencarroques (Castellet i la Gornal, Alt Penedès).Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia, núm. 11355.

TUBAU, A. (1999) Moliners, calcinaires i pouaters: un passeig per la Cubelles preindustrial. Cubelles: Ajuntament de Cubelles i Institut d'Estudis Penedesencs.

VANRELL, J. (1972) "Troballes arqueològiques al riu Foix", Muntanya, núm.663, vol.84:184-185. Barcelona, Centre Excursionista de Catalunya.

VERDASCO, C.; SAÑUDO, P. (2011) Memoria científica de prospección arqueológica subacuática de la zona de playa de la desembocadura del río Foix, entre los T.T.M.M de Cubelles y Vilanova i la Geltrú (Garraf), Barcelona. Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia, núm. 9483.

VIDAL, J. (1991): Les caramelles de Cubelles: 1900-1990. Un reflex de la vida local d'aquest segle. Cubelles: Ajuntament de Cubelles, 167 p.

- VIDAL, J. (coord.) (2001) Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. P. 60-61.
- VIDAL, J. (coord.) (2001) Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. P. 61-62.
- VIDAL, J. (2004) "Tres efemèrides cubellenques del 2004", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 89-96.
- VIDAL, J. (2005) "Efemèrides cubellenques del 2005", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 77-83.
- VIDAL, J. (2006) "El Dr. Francesc Estapé (1883-1959). Petita biografia de l'eminent cardiòleg cubellenc", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 7-38.
- VIDAL, J. (2006) El Círcol Cubellenc (1890-1939). Mig segle d'història de Cubelles a través de la seva entitat pionera. Cubelles: Ajuntament de Cubelles.
- VIDAL, J. (2008) "Els Amics del Castell i el Pont del Campanar", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 5-6.
- VIDAL, J. (2011) "Efemèrides cubellenques del 2011", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. P. 106-109.
- VIDAL, J. (2012) "Efemèrides cubellenques del 2012", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 92-98.
- VIDAL, J. (2013) "El Círcol Cubellenc, a través de La Vanguardia", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 27-40.
- VIDAL, J (2013) "La Festa Major de Cubelles en el primer terç del segle XX". Miscel·lània Cubellenca de festa Major. Grup d'Estudis Cubellencs "Amics del Castell"
- VIDAL, J. (2013) "Els altars i les confraries de l'església de Santa Maria al llarg de la història", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 85-104.
- VIDAL, J. (2015) "Els orígens de la fortuna de Joan Pedro i Roig", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. P. 7-20.

VIRELLA, A. (1991) El terme de Cubelles a través del temps. II Premi Vila de Cubelles d'Investigació Local. Cubelles: Ajuntament de Cubelles.

VIRELLA, J. (1966) "Apuntes del Excursionismo Local - Los Molinos de la Ribera del Foix". Setmanari "Villanueva y Geltrú". 3-8-1966.

VIRELLA, J. (1978) "Experiències a l'entorn de la localització d'estacions prehistòriques", Miscel·lània Penedesenca I, 4: 241-269. Vilafranca del Penedès, Institut d'Estudis Penedesencs

VIRELLA, J. (1989-89). "Els pous de glaç del Penedès". Gran Penedès, Butlletí de l'Institut d'Estudis Penedesencs, núm. 17-18.

WEBGRAFIA

<https://www.diba.cat/spal/q10>

<http://www.gnomonica.cat/>

<https://monuments.iec.cat/fitxa.asp?id=299>

<https://monuments.iec.cat/fitxa.asp?id=301>

<https://monuments.iec.cat/fitxa.asp?id=296&abrev=cat>

<https://monuments.iec.cat/fitxa.asp?id=297&abrev=cat>

<http://www.cubelles.cat/pl119/coneix-cubelles/si-vens-de-visita/festes/id1053/2018-festa-de-la-verema.html>

<http://www.bnc.cat/Fons-i-col-leccions/Tresors-de-la-BC/Paper-pintat-de-Psique-i-Cupido>

<http://patrimonifestiu.cultura.gencat.cat/Diada-Nacional-de-Catalunya-Cubelles>

<http://patrimonifestiu.cultura.gencat.cat/Setmana-Santa-Cubelles>

<http://www.cubelles.cat/pl255/actualitat/noticies/agenda/id1360/exposicio.htm>

<http://www.cubelles.cat/pl119/coneix-cubelles/si-vens-de-visita/festes/id1051/2018-festa-de-la-bicicleta.htm>

<http://www.cubelles.cat/pl119/coneix-cubelles/si-vens-de-visita/festes/id922/mostra-de-pallassos-2014.htm>

<http://dancesvives.cat/?q=node/4431>

<http://www.cubelles.cat/pl175/coneix-cubelles/guia-del-municipi/registre-d-entitats-municipal/id110/associacio-de-puntaires-cubellenques.htm>

<http://www.cubelles.cat/files/doc7140/punt-de-llibre-xatonada.pdf>

<http://patrimonifestiu.cultura.gencat.cat/Setmana-Santa-Cubelles>

<http://sardanista.cat/programes/2018-09-15%20-%20Aplec%20-%20Cubelles.pdf>

BIBLIOGRAFIA DE LA MEMÒRIA

CAPDET, F. (2005) "Orígens del nom de Cubelles", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. p. 65-74.

GARCIA, L. (2012) "Cubelles contra el feudalisme, segons Teodor Creus", Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. Cubelles: Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell. P. 30-33.

RAMOS, J. (2013) El patrimoni de la Guerra Civil a Cubelles (1936-1939). Cubelles: Ajuntament de Cubelles

VIRELLA, A. (1991) El terme de Cubelles a través del temps. II Premi Vila de Cubelles d'Investigació Local. Cubelles: Ajuntament de Cubelles.

WEBGRAFIA DE LA MEMÒRIA

http://agricultura.gencat.cat/web/.content/de_departament/de02_estadistiques_observatoris/02_estructura_i_produccio/02_estadistiques_agricoles/01_llencols_definitius/fitxers_estatics/produccions_municipals/Conreus_per_municipi_2017.pdf

<http://www.idescat.cat/pub/?id=pmh&n=864&geo=mun:080749>

<http://www.iniciativeseconomiques.com/banccedades/userfiles/File/377-390%20Cubelles.pdf>

<http://www.cubelles.cat/files/doc10709/memoria-del-pla-de-gestio-del-riu-foix.pdf>

**Diputació
Barcelona**

Comte d'Urgell, 187
Edifici del Relotge
08036 Barcelona
Tel. 934 022 566
Fax 934 022 825
o.patrimonio@diba.cat
www.diba.cat/opc